

((.))

In sudore vultus tui vesceris pane...

GÈNESIS. — Cap. III. — Vers. 19.

CAPITOL I

A cà'l senyor Ballestería--que tothom vos en donarà rahó,—havien tingut una serventa de Morella. Se deya Dominga y va resultar una bona minyona a carta cabal.

Al cap d'un any d'haver *baxat* a Barcelona la Dominga, va fer venir del poble a una gèrmana seva,—l'Antonieta,—per a servir a casa d'uns amichs dels Ballestería que ja estaven aborrrerts de baturres,—sobre tot de les de Barbastro,—y encara no havien tastat les valencianes.

—«Axò del servey està perdut!»—¡Ay Senyor! Y pensar que arriben dels pobles fent olor d'establía, ab el monyo que'ls hi penja, que no se saben ni forjar, y que no's trobaria flèca capassa d'atiparles de pà blanch... y que, ab el temps, vestexen, per sota, més bé que les senyores, el millor tall de la cuyna—¡les grans lle-mèques!—no'ls hi vé de gust, y fins—¡ay!—agraden y governen als senyors de les cases més, mólt més, que les propies mullers...

Però... ¡no'ns desencarrilèm!

Sis mesos després que l'Antonieta, comparegué una cosina de Penyíscola, que's deya Neus (però li deyen *Nieves*.) a la qual les dues germanes morellanes li havien cercat y trobat colocació, y, en cosa d'un parell d'anys ò tres,—tal com qui estira una cirera d'una cenalla y, enxarxades ab la primera y ab la segona y ab les terceres, acaben per sortir totes del cistelló,—no tan sols se n'havia baxat a Barcelona tota la familia Boix, (ò sia la de la Dominga,) sinó que hi havia comparegut y s'hi havia establert mig Morella, la meytat de Vinarós, brau part de Penyíscola, gayrebé tot el vehinat de Torreblanca, y,—si tant m'apurèu,—us diré que,—a força d'arribar gent de Tolodella, de Forcall, de Xiva y d'Ortells, per una banda, y vinguen families de Moncófar y Burriana, d'Onada, y de Vall d'Uxó, y Borriol, d'altre costat,—s'hi havia instalat tot el Mestrat y tota La Plana y gayrebé la provincia de Castelló sencera;... feta de la qual sé que no'n tindreu cap dubte per quant d'exemples consemblants tots ne podriau esmentar a trompons...

Barcelona creix... creix...

Y Barcelona draga... draga...

* * *

Entre'ls immigrants esmentats, hi havia un matrimoni de la banda de Villarreal,—el Cento y la Dolorettes,—y un nebot séu, fill adoptiu,—car de propis no'n tenien ni'n podien venir ja,—que li deyen el Nelet.

El Cento era coxet y's defensava la vida aplegant femta de cavall pel Pararel, la Creu Coberta, y la plaça d'Espanya, y arriscantse, a vegades, a maniobrar, tot ranquejant entre les vares del carretó, fins per les Rondes de Sant Pau y de Sant Antoni.

Y tant s'aventurava, ab perill de morir esclafat per un automòvil ò un tranvia, que més d'un amich l'havia advertit afectuosament:—Mirèu, Cento: parèu compte, car, a vegades, per la vida's pert la vida!—

La Dolorettes esterrejava rejoles, passava bogades y ajudava a fer dissabte per les cases, a vint cèntims l'hora.

Y al Nelet l'havien posat a aprenent de paleta y ara ja guanyava un duro de jornal... Y ipensar que al poble no havia fet altra cosa que pasturar *corders*, per dos duros l'any!

Vivien a Coll-Blanch com Jesús, Joseph y Maria, en unes males barraques, cap al torrent Gornal y'l *carrer dels trons*, però's consideraven els sers més felïços del univers...

¡Ah, si ells ho haguessin sapigut abans! Què'n faria d'anys que se n'haurien anat de Villarreal!

¡Ah, Barcelona, Barcelona!

¡Ciutat benigna! ¡Maravella plahenta! ¡Festi incessant! ¡Generositat cegal! ¡Torb arrebaçador!

¡Axò, axò, era respirar, y passar pel món, y enterarse de la vida!...

¡Si no hagués sigut que'ls catalans són gent tan *rohina!*...

Mes, de sobte, va semblar com si talment s'hi hagués ficat la bruja.

Al Cento, per durlo sense número, els municipals li varen pendre'l carretó, y sense'l carretó s'estroncà'l *modus-vivendi*... Ja estava a punt de trobar feyna d'escatar mahons per les obres, quan a la Dolores la va ajeure un atach de dolor, de resultes de posarse de braços a l'aygua per a rentar, en el safreig d'una exida, un dia qu'estava amarada de suhor y va girarse un vent que ni la tramontana...

El Cento va haver de romanir a casa per a cuydar a la muller.

Ja no *guanyava* ningú més que'l Nelet, quan, un dissabte, poch abans de l'hora de plegar, l'encarregat va pujar a la bastida ahont treballava, y digué a tothom:

—Noys, s'ha acabat la feyna. S'ha d'afluxar. Ja no hi cab tanta gent a l'obra. Ab axò, se us avisa ab els vuyt dies per a que us poguéu cercar treball... ¿Ho sentiu? —

L'espaume del Nelet fou tal, que, per poch, s'estimba de la bastida.

Tant, que fins l'ànima negra del encarregat se'n va adonar, y, servantlo per un braç, va ferli:

—No t'has d'espantar, xiquet, car id'altres te'n veuràs en aquest món! Pensa qu'ets jovenot, y... les mólt gran Barcelona!—

Y, a cau d'orella va afegir:

—Si no dius res a ningú, jo ja te'n trobaré de feyna.—

Els altres treballadors recullien les eynes y's mudaven la roba, silenciosos, amenaçadors, terribles:

—¡La mare que'l va parirl... ¡Ja anirém a tornes!— botzina un.

—¡A veure qui riurà el darrer y qui plorarà abans!— feya un altre.

Y al volguer plegar el doble-metro per a ficarlo al cabaç, els dits li tremolaven d'ira tan afolladament, que'l blincava talment com una fulla d'acer y les molles de les juntures no jugaven y hauria hagut de desistir del seu propòsit, si no hagués estat que'l Nelet, —ja revingut, —solicít y amatent com era, li va pendre de les mans y va plegarli.

—¿Ja ho has sentit, petit?— va fer el paleta. —¡No hi cab tanta gent a l'obral... Axò t'ensenyará a no córrer tant, y a no volguer passarne tanta via, car... ¡ja veus com ho paguen!—

* * *

A la setmana següent, tot varen ser males cares, a l'obra.

Els despatxats no volien passarhi per què la causa del comiat fos la disminució de la feyna... Nól

—Es que'ns han *filat* y garbellen;—deyen uns.—No volen més que burrets.

—Dia vindrà que garbellarém nosaltres,—replicaven els altres.—¡No serà mala garbellada, nó!—

De primer entuvi, — el diumenge y el dilluns, — s'havien refiat de que, despatxats ells, els companys, *per solidaritat*, plegarien, com un sol home... Més *el delegat*, va dirlos hi que nó, car de moment no convenia esvalotar el galliner, y que'l Sindicat ja'ls assistiria ab tal que fossin bons associats y com a tals se comportessin.

Ab axò s'apaybagaren una mica les ires, mes, ja no feren res de bò. Tota la feyna útil d'aquella gent, no valia, ni de bon tros, la meytat del valor dels materials que, ocultament y deliberada, malmetien...

El Nelet, ab tot y que'l quadro de miseria de casa seva s'anava entenebrint dia per dia, no havia pas perdut les esperances. ¡Què molt seria! Quan l'encarregat li havia dit que, si no deya res, ell n'hi donaria de feyna, prou ne sortiria alguna cosa d'allò... Nó. Lo qu'es per no callar, no's perderia pas, la cosal

Y callava com un mort y esperava ab inquietut.

Arribà'l dissabte.

Tocà l'hora de plegar.

Ja tothom sortia...

El Nelet s'amagà darrera d'una rima de totxos, y esperà a que tots els treballadors fossin fóra, tot traullant al encarregat qu'enrahonava, al pas de sortida, ab el barraquer.

Quan no quedava ningú, poch a poch, gosarap y trémol, s'hi va anar acostant.

—Hola, *chét!*—va fer l'encarregat al véurel, ventantli, a tall de manyaga, una ferma clatellada que va cuydar a estabornirlo.—¡Ja't pensaves que no me'n havia recordat més de tu, eh?

—¡No sinyor! ¡Açò nó!—protestà humilment, el Nelet.

—Donchs... veuràs: vina, y ien parlarèm tot caminant d'aquest tiberil—

Y, acomiadantse del barraquer, exiren de la obra.
Darrera d'ells, la porta corredera de la tanca's va cloure,
¡Ja eren al carrer!

May, fins aleshores, l'havia sentida'l Nelet, la sensació de trobarse al carrer!

L'encarregat butxaquejà per totes les butxaques; d'una de les de la hermilla ne va treure un cuany de puro; l'encengué; escupí; y embestiren la via carrer enllà.

L'home caminava a passes fermes y segures, ab els pólzers enganxats y les mans penjades a les cises de l'hermilla, llençant grans glopades de fum per la boca, el bust empitrat, el cap en-rera...

El minyonet, magristó y menut, procurava seguirli'l pas, ab petja insegura, talment com si trepitgés ous.

—¿Sabs hont són les obres de la presó de dones?...

—Allà... que...—y'l Nelet va explicar-se a la seva manera.

—Justa! Donchs... mira: ¡tèl!—y va donarli una targeta.—El dilluns, a l'hora d'esmorzar, t'hi presentes, demanes per l'encarregat—car es l'hora segura de trobarli,—li dones axò de part me-va, y dius que vas a treballar. No t'has de cuydar de res més...—

El Nelet mirava'l cartronet, mirava la cara del encarregat, y, de tanta emoció, no li sortia cap paraula...

No sabia què fer; si besar la targeta ò les mans d'aquell home que deyen qu'era una fera...

L'altre ho va conèixer, somrigué picardiosament, y ventantli una nova clatellada, no menos carinyosa y contundent que la primera, va dirli:

—¡Apa!... ¡Ja estèm entesos!... ¡Y que siguis bon minyó!—

Y, trencant de cantonada, va dexarlo pal-plantat abans de que les *gracies* conseguissin sortirli per la boca.

* * *

El Nelet, anch que li haguessin sortit ales als talons com a les representacions de Mercuri, no hauria anat a casa seva més revent...

De l'obra a Coll-Blanch hi havia cinch quarts ben bons... Donchs el *chiquet* no va trigar ni mitj'hora en comparèxer a casa seva...

La Dolorettes seguia extesa al jas, com paralitica, ab un gemegar sens fi. El Cento, ab el cap enterbolit de tant sentir aquell ay continuu y també, en bona part, per l'abús que, des de qu'estava en vaga forcosa, feya del ayguardent, semblava que pesés figures... Estava fet un enze...

—¡Tio Cento!... ¡Tia Dolores!—cridà'l brivall, radiant d'alegria, entrant furient, com una tromba.

Y, reventat, ab un bleix com una manxa, se va dexar anar, com un sach, damunt de la màfega immunda, als peus de la malalta.

—No cal; no cal que me digues rés, Nelet! ¡Ja hu sé! La Verge de Vallibana ha fet este milagre!...— va dir la Dolorettes.

Allavores, el Cento començà a comprendre:

—¿Qué? ¿Has trobat treball, chiquet? ¿De bones veres?...—

El Nelet no podia respondre, mes, ajegut panxa endalt, enlayrava el braç, fent virar y revirar entre'ls dits la miraculosa cartolina, y, sense poguer esclatar en plor ni en rialla, la seva cara reya y plorava tot alhora...

Y la Dolorettes anava repetint, mentres tant, els ulls arrosats de llàgrimes agrahides:

—¡La Verge! ¡La Verge de Vallibana que m'ha escoltat quan jo li hu dial!...—

CAPITOL II

El dilluns, encara no vesllumejava'l dia, qu'el Nelet ja era de peus a terra.

Ab tot y haver passat més de vintiquatre hores, no se'n sabia avenir.

Nó. La veritat era que, miraculosa, com deya la tia, ò nó, aquella acció inesperada y expontània del encarregat seria la salvació de la familia...

La situació era enguniosa a tot ser.

¡Deu nos en quart que hagués hagut de passejarse tan sols un parell de setmanes! ¡No'ls hi hauria tocat altre remey, a n'ell y al Cento, que anar a captar, qu'es lo meteix que dir morir-se de fam!

Mes, a la fi, aviat sortiria de dubtes!

Mólta estona abans de l'hora d'esmorzar, ja rondava pels volts de les obres de la presó de dónes.

Ja, al acostarshi, li havia extranyat veure patrullar unes parelles de civils de cavallería que semblaven donar escolta a uns carros, mes, ab la dèria d'arribar y veure, se n'havia distret desseguida...

També s'havia fixat en algun que altre escamot de minyons, —que, a judicar per l'exterior, eren paletes com ell,— els quals, ab ayre encuriós y vagarós, semblaven voltar les obres ò vigilar al ensemps als carros y als civils...

Y, finalment, el va sorprendre veure, tocant a una de les entrades del tancat, un rotlló de gent estranya... Pel vestit semblaven senyors, encara que pel color de la pell y les fesomies no senyorejaven gayre... Duyen els bastons penjats al braç ò posats a sota l'axella... Fumaven y conversaven. Feyen passejadetes de quatre passes, y, fet y fet, no's movien del lloch.

El Nelet, va trigar molt a atinar en que podien ésser gent de *la secreta*, mes, tan bon punt axò se li acudia, que un d'ells ja se separa de la colla, se li encara y me li diu:

— ¡Ep, minyó! ¿Que has vingut a pendre vistes, ò se t'hi hà perdut el goç per'quí? —

El Nelet no compregué'l sentit de la pregunta y restà bocabadat, ab uns ulls oberts com unes taronges.

— ¿Ets tonto, ò'l fàs, minyó? — insistí l'altre, mirantlo fixament al fons dels ulls.

— *iLargo*, noy! *iLargo de ahí!* — li va fer un altre, desseguida, tustantli les cametes ab el bastó de bambú, en forma suau però ben insinuanta. — *iLargo* y corrents, ò sinó t'amidarèm l'esquena! —

Y se'l miraven tots de tal manera y tant se li anaven acostant, que'l Nelet compregué desseguida que més prudent qu'entrar en converses y satisfaccions era girar cap y cua y posarse a distancia respectable.

Y, tot avergonyit y temerós, va començar a allunyarse tricu-tricu.

* * *

¿Heu tirat may una molleta de pà en un safreig plè de pexos?

¿Y heu reparat com tot es hú arribar la molla a l'aygua y veures arossada pels pexets — daurats, vermells ò negres, — que de totes direccions hi arriben simultàniament y, simultàniament també, hi apliquen el morro?

Donchs, talment, axis que'l Nelet va trencar la primera cantonada, va veures enrotllat y interrògat per una munió de treballadors que, per lo vist, estaven a la que salta.

— Y, donchs, noy, ¿què t'ha passat?

— ¿Què volia *la pudor*?

— ¿Que t'han preguntat la llissò, aquells catedràtics? —

El Nelet, atabalat y no refet encara del primer soscayre, no sabia què fer ni què respondre y tot era provar de seguir la seva via, mes el cercle era ben compacte y no hi trobava escapador.

Les preguntes ja començaven a ésser fetes en altre tò:

— ¿Que t'has fet a les calces que no pots parlar?

— ¡Apa, mussol, que farèm tart a missa! —

Mirava als uns, mirava als altres y no hauria prèls cap determini si, de sobte, per entre'ls caps del rotllo, no se li hagués aparegut una cara coneguda y, al mateix temps, no hagués sentit una veu que, cridant més que les altres, deya:

— ¡Nelet!... ¡Nelet!... ¡Ay fotx de Nelet!... ¡Dexéulo, que jo'l conech! —

¡El Mingo!

Era un xicot que havia acabat el temps d'aprenentatge'l mateix dia qu'ell l'havia començat, y ab el qual havia treballat en la mateixa obra quatre ò cinch mesos seguits.

— ¡Digues, Nelet; digues! ¿Qué t'ha passat? — va fer el Mingo.

Allavores va relatar lo ocorregut.

— ¿Y què venies a ferhi per aquestos barris? —

Ho va explicar igualment, ab tota sinceritat.

¡Ah, fillets! ¡S'havia de veure la cara que hi va posar tota aquella patuleya, — qu'era, certament, una colecció de pintes que de si ja pagaven, — al ohir que'l minyó anava ab l'intent de treballar a les obres de la presò de dónes! Si no hagués sigut pel Mingo, que semblava tenir vara alta entre la colla, el trinxen acte seguit!

Y, com fós qu'en el curs de la referencia ensenyés la targeta que duya, trèurela de la butxaca, mostrarla, arreballarhi de la mà, fernhi vintiquatre bocins, y encastàrloshi per la cara ab tota la violència d'un revés, va ser tot hù.

Quan se vegé sense targeta, — ¡aquella targeta del miracle qu'era la salvació de la fam! — el pobre Nelet hauria plorat, hauria caygut en rodó, hauria entregat l'animeta, mes, aviat, la per-

cepció del nou perill que se li'n venia a sobre, va obligarlo a pensar en la manera de parar el cop.

— ¡Bé, homes! ¡Callèu! ¡Dexèume!... ¡Ja m'explicaré! —

* * *

No's va adonar de còm, però ja no eren al carrer, sinó al fons d'una taverna ahont l'havien dut com un presoner y ahont se-guien acorralantlo, increpantlo, y predicantli, tots alhora.

Però, ¿en quin món vivia, l'infeliç?

¿Còm podia explicarse tanta ignorancia?

Ell, vinga dir:

—Jo no sé res d'açò!... Jo no sé de què'm parlau!... Jo no vull més que treballar, car en ma casa passen grans miseries, y la tia està molt mala y'l tio Cento no's pot valdre!...—

Mes...

—Aquí no hi hà *tios* ni *ties!*—

¡Fòra! ¡fòra romansos y parlar clar, vet'ho aquí!

Y, allavores, l'iniciaren:

Aquelles obres de la presó de dones, a les quals ell anava disposat a treballar ab una complicitat execrable ò una irreflexió insensata y temeraria, 's duyen a terme fent cas omís de la protesta y del *veto* ab que les havia assenyalat el proletariat conscient. El poble honrat, laboriós y lliure, no podia consentir la retrogradació als temps y als procediments del Tribunal del Sant Ofici,—ò sia la *santa* Inquisició,—que aquella edificació, mal anomenada penitenciaria, representava. El casalici que's pretenia bastir—y que no's bastiria, passés lo que passés!—era un repte, una provocació, un insult, a les masses treballadores, al poble cult, a la ciutat progressiva, a l'humanitat altruista. Mes, no podia pas haver faltat un burgès, avarut y egoista com a tal, nodrit ab la sanch del pobre, que s'avingués a fer de contractista de tals obres, sens altre

afany ni mirament que'l del lucre, sens altre ideal que'l negoci, fos com fos, a riscos de tot y passant per damunt de lo més sagrat y intangible. Donchs... *iboycot* a ell! ¡Boycot y guerra a les obres y a tothom que hi colabores!

Y... ¡còm s'havien de fer, les obres, per la seva obstinació, per la seva obcecació?! ¡Protegides des del séu començ per les *tranques* de la policia y'ls sabres de la guardia civil; executades per obrers d'ànima d'esclau y ab un estigma de servilisme y des-honoració, qual màcula may més se la treurien d'assobre!

¡Nó! ¡Allò no podia permètres!

¡Cinch pisos sota terra! ¡Uns corredors circulars de quatre pams escassos d'amplaria, y unes celdes, y uns pous, y uns fossos, ab uns murs de tal gruxaria, la suposició de quals usos y destí, no més, ja feya sublevar y esgarrifar! ¡Y, axò, en plè segle vint! ¡Y, destinat a dones, cabalment!

¡Nó, nó, y nó! ¡No podia ser! ¡No havia de ser! ¡No seria!

¡Ay dels que hi feyen treballar! ¡Ay dels que hi treballessin!
¡Ay de les ànimes vils que ho havien ideat!

Y per axò, ells,— els allí presents,— y com ells molts altres, vetllaven, constituïts en guarda avençada y voluntariat d'honor del estol innúmer y anònim del obrerisme humanitari, per a que ningú fos enganyat y per a que'ls qui, advertits, volguessin retirar-se, s'retiressin y se'n rentessin les mans, y els qui, advertits, persistissin, sentissin tot el pès y la força irresistible que representaven: la de la justícia; la de la rahó; la força vindicatoria dels oprimits; la de les grans reparacions, subversions y reposicions socials, contra la qual no havien de valerhi ni les *tranques* policiaques, ni'ls *xarrascos* dels del tricorni, ni l'or dels contractistes, ni canons, ni bayonetes, ni tota la protecció d'aquella oligarquia plutocràtica anomenada Estat!...

Y, si, malgrat tot, l'obra seguia, si l'oprobiosa y butxinenca edificació avençava, axò no volia dir rés! Que fessin! Que s'escarrassessin! ¡Tot seria en và!

El dia en que la santa ira popular se desfermés, tot lo bastit seria enderrocat y de la ignominiosa construcció no'n restaria pedra sobre pedra.

Era per germanor, per humanitarisme, per la civilisació, pel progrés y per la lliberació dels oprimits en l'esclavatge, que's feya lo que's feya! Era pels sants ideals emancipatoris, era en justa defensa contra la regressió al feudalisme senyorial y burgès, que s'actuava!

Y qui no fés causa comú ab tals ideals, els hi feya trayció. Y qui no estés ab ells, estava, per aytal sol fet, en contra d'ells. Els camps ben senyalats y dividits, y'l que pretingués alegar ignorancia que ho anés a explicar a n'En Sarries y que la purgués la tal ignorancia; car la lluyta era precisament contra l'ignorancia, l'orbesa y l'estulticia dels uns, y la perversitat, l'afany de dominació y la set d'impunitat dels altres...

Y que tomba, y que gira, y que d'ali y que *vuelta*, y que *cesta* y que *ballesta*... al pobre Nelet li varen posar un cap com tres quartans, fins al extrém de que ja no entenía, ni tan solsament ohía, la meytat de lo que deyen...

Mes, ll'acabament si, prou que va enténdrell!

Que's dongués per ben advertit, si no volia tocarne les conseqüencies. Que s'abstingués, com d'escaldarse, d'intentar treballar en aytals obres, directa ni indirectament. Que ara ja sabien qui era y ahont s'estava, y no hi valdria excusarse ab el desconexament de la qüestió. Que no fes bromes ni volgués jugar ab foch, car *se la carregaria*... Ahir, n'havien *pelat* un... Feya tres dies n'havien estestat un altre, y, pel que respecta al dia d'avuy, encara no s'era post el sol per a no poguer dir que algun traydor no hagués trobat una *sabateta per a son peu*... Y que, si volia un bon consell, que no fos *groch*, ni volgués ésser considerat com a *esquirol* y Judes. Que s'associés. Que's provehis de *carnet*. Que pagués quotes, «cotisés» com tothom, y satisfés la multa a que justament s'havia fet acreedor per la seva suicida indiferencia, car encara hi era a

temps... Y que, si ab tot y axò no's portava com devia, ells,—els altres, els que li enrahonaven,—com que may havien desertat del séu lloch, jells sí que's portarien tal y com era degut y fés al cas!...

.

Quan el Nelet se va revenir, ja era ben sol al mig de la taverna...

Per a ferli befa y escarni li havien près y se li havien emportat la gorra...

Mirà a un costat y altre...

Y,—com si fos un delinqüent,—arrencà a córrer y no va parar fins que va ser a Coll-Blanch y a les envistes de la seva barraca...
¿Qué passaria, en arribant a casa?

CAPITOL III

La Doloretas y'l Cento esperaven al *chiquet* ben refiats de que l'haurien près y fins potser s'hauria quedat a treballar desseguida. Y, com més trigava a tornar, més arrelava l'esperança en els séus cors.

Axís fou que, quan el nebot arribà, emmurriat, plè de reserves, ostensiblement groch, defugint les preguntes y no responent de manera concreta a cap, els séus oncles adquiriren la convicció de que, no sols s'havien errat, sinó de que al noy n'hi havia passat alguna de crespa.

A la llarga, el Nelet desbotà. ¿Còm nó, si reventava, si tot allò no li cabia a dintre?

Atropelladament, en forma embarbossada y confusíssima, per entregues com qui diu, retardant y comprimint lo essencial y dolorós y avençant y diluhint lo fútil y accessori,... mes, a la fi,

parlà. Y acabà confessantho tot, tot, fins que li havien pegat y li havien esquexat la targeta y li havien près la gorra...

¡Podèu pensar! ¡Ni que hi hagués caygut una bomba!

Davant de tal desconhort, el Nelet, afectant una valentia de la qual no se sentia pas acompanyat, va exclamar en tò coratjós y ferm:

— Però, jo estich ben decidit! Demà hi torne! Y, ab tarjeta ò sense tarjeta, ijo treballe! ¡Y qui m'ho vullga privar, que hu diga, que mos vorèm les cares! —

La tia Dolores llençà un crit com si li esventressin les entranyes.

— ¡Nó, Nelet, nó! ¡Deu mos en quart!... ¿Per a que't maten ò et ferisquen?... ¡Nó!... ¡Primer muyrà m' tots de fam! ¡Primer que Deu mos lleve la vida tal com vulla! —

Y afegia, presa de gran exaltació:

— ¡No aniràs! ¡Primer qu'exir de casa, m'hauràs de treure a rastres! —

Y plorava... plorava a llàgrima viva.

Ella, que se l'havía criat de nin; que l'havía *engrunsat* y'l feya dormir cantantli *cançons de nana*; que, més grandet, l'havía ensenyat a parlar y a resar y a jugar y a riure, conversant, resant, jugant y rihent plegats, y reservantse les llàgrimes per a ella tota sola; ella que se'l mirava y considerava tan carn de la seva carn y òs dels séus òssos com si l'hagués concebut en les propies entranyes, y que se l'estimava més, — ¡mólt més! — que si l'hagués concebut, car per a ella la possessió d'aquell fill li representava la conquesta d'un impossible, el gaudiment d'un fruyt que li havia sigut vedat per la naturalesa; ella no podia, no volia ni tan sols pensarhi, en la possibilitat d'una separació ayrada, violenta, del séu Nelet!...

— ¿Ho sents, Cento? ¿Ho sents?... ¡No vull! ¡No'l dexes anar!... —

Y'l Cento, cada vegada més entregat a la beguda, fentli

pampellugues els ulls y temptinejantli'l còs, en un prodigi d'estabilitat, damunt de la cama bona que cada dia li flaquejava més, extenia una mà, solemnement, damunt del jaç de la dòna, y, arrapantse ben fort a la crossa ab l'altra, deya ab còmica autoritat:

—No tingues temor, Dolorettes: ¡T'ho prometel... ¡Se'n guardarà bé prou!—

Y, fou axis com va acordarse que'l Nelet, ni hi pensés tan solament en anar a treballar a la presó de dònesh!

* * *

Mes, axò no volia dir pas que no s'hagués de cercar feyna a corre-cuytal! ¿De quin pà farien sopes, altrament?

—A Barcelona ray! No es com al poble!—deya'l Cento.—Hi hà mòlt camp per córrer, ací!—

Y'l pobre Nelet començà a recórrer carrers y més carrers, resseguint totes les obres, una per una, y solificant treball.

Mes, ¡cà! Bé estaven els temps per a trobar feyna! Ab l'encariment y puja contínua de tota lley de materials, no's feyen obres; s'acabaven, fos com fos, les que's podia, però no se n'emprenien d'altres. En les a mig obrar no s'hi feya més que la viu-viu, ab tota la parsimonia possible y ab quanta menos gent millor. Axis era que la meytat de la gent del ofici restava en vaga forçada.

Mes, ell no's cansava, y ¡vinga persistir! Allà ahont no l'engegaven ab un nó terminant y a caxes destemplades, a cada vintiquatre hores se'ls hi tornava a presentar. De primer demanava feyna per a ell y per al oncle; després per a eli tot sol; a la fi, tan sols fos per a escatar mahons el Cento...

Quan va haverse convençut de que tota altra cosa era inútil, s'oferia a fer de manobre, mes... ¡ni axis!

Y'ls dies passaven, estalonantse l'un al altre, qu'era un dolor...

Y encara l'era major la conducta del oncle: a la que arreple-

gava un ral se'l gastava en ayguardent... Sempre'n tenia un cul d'ampolla en un ò altre amagatall... Y, bon punt que restava sol a casa, mentres la dòna gemegava ò dormitava, ell ¡vinga traguejar! Y quan, al vespre, el Nelet tornava, trist y deshaleinat, l'acabava de deshaleinar y entristir aquell espectacle miserios de casa seva... La tia ab el séu etern dolor y'l séu incessant gemech... L'oncle, sempre ab el cap enterbolit, el còs fexuch, la vista esbarriada y exhilant una bravada qu'era l'acusació més eloqüent...

Y ab aquest quadro's feya de nits y ab idèntica escena's feya de dies... Y axis era que, quan, per cansat, per aburrit ò per desesperat, el Nelet restava a casa, entregantse estoyca y passivament al destí, les hores transcorrien silencioses y pesantes com si, en lloch d'estarhi reunides tres ànimes viventes, la cofurna del Cento fos el nial de tres espectres.

* * *

—Y ¿si anares a vore a Dominguetta Boix?—va dir, de sobte, una vegada y en una ocasió d'aquestes, entre gemech y gemech, la Dolorettes.

—¡Te rahó, ché!—assentí, immediatament, el tio Cento, desitjós de que'l noy fos fóra, com més aviat millor, per a anar a fer una visita d'homenatge a l'ampolla del ayguardent.

El Nelet va limitar-se a dir:

—¡Me n'hi vaig!—

Y, tal dit, tal fet, sortí de casa, coratjós, pensant que sí, qu'era una bona idea la de la tia. La Dominga, pel gran temps de residència que duya a Barcelona, venia a ser com una lley de Consulesa del Mestrat y de la Plana... Tot ho sabia, de tot donava rahó, sempre tenia una idea y en tot conflicte donava un camí... Era la mare-pedaç, l'agència de col·locacions, la fiadora, la consellera y'l panyo de llàgrimes de tothom.

Y s'encaminà resolutament cap a cà'l senyor Ballesteria, hont,

la Dominga, de maynadera havia passat a cambrera, y de cambra a cuynera.

Mes, ¡ay, aquest Barcelona movedís y transformador, sempre en trasbals, sempre mudable!

La Dominguetta Boix, ja no hi era a cà'l senyor Ballestería. Feya més d'any y mig que s'havía casat ab un forner. Un cop casats, ell havia seguit fent de cap de pastera a la matexa fleca y a n'ella l'havien encarregat d'una taula de vendre pà en una d'aquelles barraques adossades als murs de Santa Maria del Mar, que són l'acusació més formidable contra'l mal gust,—l'ausencia de gust,—ò'l garnéu utilitarisme dels Senyors de la Junta d'Obra.

A cà'l senyor Ballestería no n'havien sabut rès més y fins ne semblaven mig ofesos ò ressentits d'aquell oblit y desagrahiment de la serventa.

¡El Nelet no's va desanimar pas! Preguntant se va a Roma, y ¡cap a Santa María s'ha dit!

Prou va trobarla, la taula, en una d'aquelles barraques afrosament pintades de vert, ab vert de banch. Però, la Dominga no hi era. Preguntant y tornant a preguntar, ne va treure l'entrellat: La ex-maynadera de Morella hi havia fet molts diners en aquella taula de pà, ab la seva taba seguida y la seva presencia opulent, sempre tan neta y solemnement exhibida al darrera del taulell y de les balances lluhentes, que fins els reverents y circumspectes beneficiats de la santa iglesia ne feyen alabança y comentari. Y ab els diners arreplegats a la taula y'ls estalvis del forner, el matrimoni havia emprès el vol a Buenos-Aires,—un'altra mena de Barcelona que, bo ò dolent, tot ho engoleix,—ahont tenien un forn de pà propi, segons els uns, una *tabaquería* segons els altres, y un nen, gras y gros com un tuxó, que li deyen *Tónico*...

El Nelet va pensar que, tal vegada, l'Antonieta li faría, per al séu cas, la matexa servitut y favor que la Dominga, sa germana. Y's posà a rastrejar la pista de l'Antonieta.

Però... ¡quin altre cas!

A la casa en la qual l'Antonieta entrà a servir al arribar de Morella, hi havia un *senyoret estudiant*,—que no estudiava,—lo qual es de més bon creure que no pas que hagués estudiat.

Fins aquí, res de particular. Però, l'estudiant era un xich llarch de dits —[coses de la juvenesa];— a l'Antonieta no li sabia cap greu que li diguessin maca y li fessin el colom, y... [rés! que un dia, ò, millor dit, una nit, l'estudiant va equivocar-se de cambra y, de resultes, se va armar una sagramental com no podrieu imaginarvos.

L'Antonieta Boix, de les resultes, va anar a parar a una casa de dispeses y no en calitat de minyona de servey, com podrieu suposarvos, sinó en concepte de dispesera, molt incògnita però molt recomanada.

Passats uns mesos—¿què se'ns en dóna de quants?— *servia* al «Petit Moulin-Rouge», un café de *camareres* del Paralel... Més tart, cada nit, ballava arrambat al *Pay-Pay*, establiment de «la bretxa» de Sant Pau.

Després, temps enllà, s'estava en un piset—al carrer de Tallers,— ab un mercer rich, vell y solter—un «cavall blanc» d'allò més pacífich,—que pagava'l lloguer, el piano, el mestre de cant y moltes altres coses qu'ell, quan era a la merceria,—encaparrat ab les trenzilles, els botons y els *cierra-polleras*,— no veyia ni presumia. Ella barjaulejava, mudada y ensombreada; anava encotillada com un 8, y, botiró com era, semblava un cacauet de dos pisos ab talons.

Més tart, l'Antonieta *debutà*— ¡la seva ilusió!— ab el nom de *La Valencianita* y, la veritat, no va fer pas gayre forrolla. Després, (per consell d'un revister d'un periòdich de la Defensa Social que, si bé, ab gran recansa seva, no ressenyava certs espectacles, n'era'l més assiduò espectador y'l possehidor de *passe* més agrahit), va mudar de nom y's feya dir *La Macanuda*... Y, si arriba a actuar gayre temps més, haurien acabat per anomenarla *La Tronchos*, pels molts que's merexia que li tiressin per sobre.

Y per fi,—y no se'n sab rès més,—s'enredà ab un brigada de cavalleria, (el mercer va cedir el lloch y tancà la bossa), varen marxar plegats a Guadalajara, y ¡bona nit violal

—¿Tal volta Nieves?— va dirse el Nelet, novament decepcionat y novament esperançat desseguida. Y posà fil a l'agulla per aquest altre cantó.

¡Y que n'es, mare de Deu, de gran y de *deserta* Barcelona, aquesta ciutat que sembla tan plena y acompanyada! Buscarhi una persona, es lo mateix que buscar una agulla en un paller.

Mes, la perfidia mata la caça, y, poch ò molt, el Nelet també trobà un rastre... Un rastre que, com els altres, en arribant a cert punt, se li esborrava y ¡tururut dotz'hores!

La Neus,—la *Nieves*, que's feya dir,—havia *servit* poch temps. Successivament, després, havia fet de planxada de blanch, y de gallinayre al mercat del Ninot; va tenir un kiosco de periòdichs, fet ab quatre fustes, al cap d'avall del Consell de Cent; més tart, un carretó de cafè-ab-llet, a les matinades, als volts del mercat d'Hostafranchs; una temporada féu de bitlletayre per cafès y acerres (—*¿A quien le doy la suerte?... ¡El último que me queda!... ¡Hoy sale, hoy!*—) y després venia *Competidora* de frau...

Els carabiners li van trobar un dipòsit assobre y un altre dipòsit a casa, y del Jutjat va passar a la presó. Ne va sortir passats molts mesos... Se feya ab un branda, que tocava un piano de manubri, que li deyen *l'Escucha*... Y ni d'ella ni d'ell se'n va saber altra cosa més, sinó qu'eren a França, després d'un robo, famós per lo molt atrevit, que hi va haver en una rellotgeria y argenteria de la Ronda de Sant Antoni...

En conclusió, ¡rès! ni rastre de ningú que'ls pogués allargar la mà ab una mica d'eficacia.

¡Mólts paysans,—gent de Villarreal mateix;—mólts coneguts; molt anar d'Herodes a Pilats, y, ¡rès, absolutament rès!

La primera vegada de plányers, li donaven un *quinset*; la segona vegada, bones rahons; la terça, un:

—¡Chè, chiquet! No sé que dirte... ¡Vés buscant, home; vés buscant!... ¡Exe Barcelona es mólt gran!—

¡Si n'era de gran!

¡No calia pas que li expliquessin!

Y tornava a casa, trencat de cames, les butxaques buydes, y una mena de rabior!...

Y, sempre trobava'l mateix quadro:

La tia Dolorettes, gemegant...

L'oncle Cento ab una bravada qu'empestava...

Y, lo més calent, l'aygüera.

CAPITOL IV

Passaven els dies y tot anava de mal en pitjor.

El Nelet va perdre definitivament les esperances de trobar feyna del séu ofici. Les rahons y diferencies per la qüestió del treball, eren continues, y cada vegada més inconciliables, entre amos y treballadors. La guerra s'havía ben encès y ¡Deu sab còm y quan acabaríal!

Tot lo qu'ell havia pogut veure y entendre al anar a la presó de dónes ab l'intent de treballar, no era sinó un episodi parcial, un incident nimi, una modalitat fragmentaria, de la lluyta entaulada. En la gran batalla social desencadenada, allò no era més que un de tants pretextos per a la lluyta, com en la batalla militar ho són la possessió d'un clot, d'una codina, d'una passera, d'una bultra qualsevol. A n'ell li havia semblat un cas terrible y capital per que allí, per primer cop, havia tingut esment de lo qu'era la guerra encesa... Talment, al soldat novell que hi reb son baptisme de foch, que hi dexa una cama ò li esbardellen el cap, li deü semblar trascendental y decissiu el còs a còs per un pou de

trinxera ò l'esclat del obús que arrana'l tronch que li feya d'observatori... Del primer tret sentit, ¿quí no se'n recorda cent mil voltes millor que de tots els que, més tart, pugui sentir en el curs de la campanya? Y, de tots els trets, ¿quin es el que més impressiona y glaça les sanchs y sega les cames?

¡Sí! La lluyta era general y aferriçada. Quan s'havía acabat un litigi respecte a salaris, ne començava un'altre per les hores de jornal; quan no hi havia en discussió ni horaris ni diners, el plet ressorgia ab motiu ò pretext de drets conculcats ò de furs que uns ò altres consideraven inalienables y dels quals, no sols no'n volien abdicar, sinó que n'exigien el solemne reconexement a la part contraria; y tot eren ordres y contraordres, observacions y consignes, amenaces y repressalies; y tot, en el treball del ram de construcció, era un cau de rahons y una orga de gats.

Avuy se plegaven les grans obres d'un Hôtel y's renuaven les d'un Banch que havien sigut interrompudes, y al endemà tornaven a empantanegarse les del Banch y's reemprenien les del Hôtel. Y qui diu Banch y diu Hôtel, diu qualsevol altra cosa, car per tot arrèu passava si fa ò no fa.

Y lo mateix qu'en les obres grans, en les petites... Y allà hont no feyen «braços cayguts», recorrien al «sabotatge», encobert y traydor, però continuu.

Els d'abaix covaven y preconisaven la vaga general... — «Y que vagin a xuclar la sanch de sa mare!» —

Els de dalt preparaven y organisaven un *lock-out* ò paralisació simultània y indefinida del treball... — «Si es que volen robarnos els quartos, que surtin a pèndrels a camí-ral.» —

La conseqüència, per al Nelet, sempre, fos quin fos el cas que's produhís primer, seria la mateixa: que per a ell no hi hauria feyna a fer, ni jornal a guanyar.

Ho vey a ben clar. El séu cas era'l cas del canti: tan li fa que'l canti caygui sobre la pedra com que la pedra caygui sobre'l canti... lo que s'ha de petar, lo que s'ha d'esmicolar, es el cantil

Y'ls séus pensaments començaren a encarrilarse per altres viaranys.

Si poguessin reunir diners per entornarsen tots tres a Villarreal a esperar temps millors!... Tan sols diners per al passatge del *vaporet* fins a Vinaròs, car el restant del camí ja'l farien a peu si convenia, y a la tia Dolorettes ell ja la duria a coll, si's feya precis y no hi havia altre medil... Mes... ¿d'ahont sortirien els diners, si no tenien ni una *aguileta*?

També havia pensat en anar a Alacant, —*Alacant, la mellor terra del món!*, que diuen ells, — a veure uns parents qu'estaven prou *panyaets*, y qu'ells li bestreguessin lo menester per a passarsen a Oran, — a l'Algeria, — ahont prou s'hi guanyaria bé la vida mentres durés la guerra! ¡No era solicitada pas poch ni gayre la gent que tenia ofici, — *ofici de debò*, — com ara ell! — Y, un cop allí, ja se'n cuydaria ell d'enviar lo menester per al sosteniment dels oncles!

Mes, per anar a Alacant ell tot sol, se necessitava tant ò més que per a tornar tots tres al poble nadiu, y la impossibilitat era la mateixa.

No hi havia més remey que seguir a Barcelona, al peu del canó, y defensarse a ultrança, per tots els medis... — Altra gent hi hà que no se sab com s'ho manega! —

Y va proposarse no reparar en rès ni detenirse davant de ningú.

La qüestió era viure, y si per reexirne's sofría algun contratemps, ja se sab que, en aquest món, a vegades, per la vida's pert la vida!...

¡Avant s'ha dit, donchs!

Y, — tal dit, tal fet, — ¡no va pararse en barres, nó!

Als vuyt dies, descaradament, se dedicava ab altres galifardéus, — ab els quals havia fet conexença pel port, tot guaytant fondejar ò llevar àncoras al ditzós *vaporet*, — a robar cotó dels carros que'n carregaven al moll, amenaçant y imposantse ab una gosadia inaudita als carreters que volien esquivarlos...

Després començà a saltar tapiés de nits, per l'extrarradi, arrencant canonades de plom y portelletes del gas, netejant conillers, colomars y galliners y fent tota la feyna que l'ocasió deparava y consentia...

No va trigar en armarse d'un ganivet de molles y en comprar-se un pistolot de dos canons...

Al cap d'un parell de mesos, tots els drapayres de Santa Madrona, l'Arch del Teatre y'l carrer d'En Trenta Claus el conexien per un dels més assiduus parroquians y'l consideraven com al més formidable y abundant provehidor...

El Nelet feya via, ràpida, espantosament...

«*Del ou, al sòu; del sòu, al bou; y del bou, a la forca...*»

Y cada vegada que tornava a casa portanthi el menester, la Dolorettes feya:

—¡Ay de mosatros, si no fos este chiquet!... La Verge de Vallibana te protegisca en tot!...—

Y l'oncle Cento l'encoratjava ab una rialleta y una esquenada carinyosa:

—¡Chè! ¿No te hu dia, yo?... ¡Es mólt gran!... ¡Es mólt gran exe Barcelonal!...—

Y, a la que podia escabullirse... cap a l'amagatall... y ¡tragol

* * *

Un dematí, a primera hora, l'Nelet romancejava per la Rambla. La nit passada havia sigut ben xorca en beneficis y'l contrariava mólt l'haver de tornar a Coll-Blanch ab les mans buydes.

Estava de mala saó;—si no hagués sigut qu'encara s'havia de ficar al llit, s'hauria pogut dir si era que s'havia llevat per la mala espona;—per qualsevol futesa li haurien trobat el còs;... fins ne tenia ganes, de bronquina.

Y deambulava, amunt y avall, emperesit, perdut, ab poques esperances... Com no's presentés l'ocasió de fer algun porta-mo-

nedes d'una raspa, ò buydar algun *cistell de plaça* pel darrera, ò ficar mà en algun calaix de la pescateria, ò ventar estrebada a la boça d'alguna beata carrinclona a la cantonada de Bethèml... Però, tot axò, lera tan exposat y tan problemàtich, y'l profit remot tan mesquí!

En aquestes estava, si faràs si no faràs, quan va toparse up-a-up ab el Mingo.

Les sanchs se li varen revulsionar. La escena del dia en que anava a demanar feyna a les obres de la presó de dònnes se li va aglòpar a la memoria. Va tornar a sentir les matexes sensacions de quan li varen esquexar la targeta y li varen encastar els bocins per la cara; de quan el varen acorrallar a la taverna; de quan, befat y escarnit, varen dexarlo sol, com un drap brut, y se li varen endur la gorra...

Abans de que s'ho proposés, quan se'n va adonar, ja tenia al Mingo arrapat pel coll ab les dues mans, y disposat a extrangu-larlo segons com li respongués:

—¡Chè! ¡Morrall!... ¿Que me la llevaries, hui, la gorra, com aquell dia?...—

Al Mingo, escomès tan de sorpresa, li costà un gran esforç desexirse, y anava a respondre a l'agressió ab l'agressió, quan reparà, en la cara del Nelet, una tal expressió d'ira, d'odi, de fera decisió, y de set de revenja, que va agafarli una torbació extranya, una mena de por... ¡Y axò que, d'home a home, 'l Nelet era un nyiqueris al séu costat, y, en qualsevol altra ocasió, l'hauria aplanat del primer revés!...

—¡Y ara, Nelet!... ¿Qué tens?... ¿Qué't passa?... ¿De qué te les héus?...—

—¡Llévem, llévem la gorra, hui, si ets home!...—insistia'l valencianet, frisós d'entrar en batussa.

—¡Tira, home, tira!—féu el Mingo, ab tò conciliatori y amistos.—¡Sembla mentida qu'encara sies tan canalla!

—Ara vorèm, si soch canalla ò nó...—feya'l Nelet.

— ¡Prou, home; prou, d'aquest color! ¿No conexas qu'era pel teu bé? ¿Qu'encara no te n'has adonat de lo que anaves a fer?... ¡Jo sempre t'he apreciat, Nelet, y crègues que, aquell dia, si no hagués sigut per mi, si t'ensopegues ab un altre *delegat*, prou t'haurien fet veure la padrinal—

L'altre no's donava per convençut:

— Dòs... ¡m'alegraria topetarlo exe altre *delegat*!...

— ¡Apa! Anèm; anèm a fer la *mañana*, ximplet!— ordenà'l Mingo, ja refet de la sorpresa, y recuperant sobre'l Nelet el pasat ascendent.— Vina, home, vina y xerrarèm una estona. Enrahonant, la gent s'entenen, y no pas a trompades. Justament jo'n tenia moltes ganes de ferla petar ab tu! Me véns com l'anell al dit... ¿Què fas?... ¿A què't dediques?... ¿L'*habilles* gayre?... Tu y jo, pel meu pensar, si'ns aveniem, podriem fer grans coses... ¡Apa, vinal ¡Vinaten ab mil...—

Y, festosament, enrahonant sempre, y agafantlo pel braç en afectuós camaradatge, va anar enduhéntsel per una travessia...

.

Era aprop de migdia quan s'acomiadaven a la porta del *bar*.

El Mingo deya, estrenyentli la mà:

— ¡Ja ho sabs, eh? Ja t'ho pensaràs... ¡Total, rès! Y, cinch nabs diaris, bitllo-bitllo; tant si plou com si neva, tant si has hagut de fer feyna com nó. ¡No't fassi *frente*; crèume! Total, espantar a quatre esquirols, carregats de fam y de canalla, ò quatre carques d'aquells que no pastarien el morter més que ab aygua beneyta, y que desseguida guillen, y fer parar a quatre indecisos que s'estan morint de ganes de que'ls vagin a fer plegar... ¡A vegades, ells matexos vénen a demanarho, ja veus tul... Y la *poli*, no't fassi por. Encara que un dia t'atrapessin, de la *delega* se'n surt per la matexa porta que s'hi entra, si es per coses axis... Les més de les vegades ja te'n dexen anar pel camí... ¡Qualsevol s'exposi per les

bastides ò s'estigui posant totxos!... ¿A vegades s'han d'engegar quatre trets enlayre, sabs?, però ¡rès de fer mal de debò, ni de comprometre a ningú!... ¿Pènsathi, eh?... ¡M'agradaria qu'entressis a la *rondal*... Tu y jo, de tronch, seriem els amos... Y'ls dissabtes, a cobrar quotes, car s'hi fa la primera pela ab axò, quan un sab el què!... ¡Y, aviat n'apendries! Axò correria del meu compte... Y, ¡en fil, si t'han d'agafar, ¡val més que t'engaviin per les idees que no pas per esbotza-pisos! ¡Axò encara t'honoraria y't faria valer, que, de l'altra manera, tothom te tindrà per un quinzenari y un trinxerayre!...—

Y ja'l Nelet se'n anava pel séu cantó, sens haver donat cap resposta definitiva al séu company, que'l Mingo encara li advertia:

—Mira: si alguna vegada te convenia véurem, en aquesta hora, si fa ò no fa, sempre'm trobaràs aquí fent el vermouthe... Y... ja ho sabs: ¡quèdes convidat!—

* * *

Mes, estava de Deu que, el Nelet, en son naufragi, no havia de trobar fusta ni llenya hont arraparse.

Els fets se varen precipitar.

La vaga general del ram de la construcció va plantejarse ab una formidable unanimitat. Se varen suspendre, acte seguit, les anomenades garanties constitucionals. La policia començà a fer detencions en massa de gent coneguda per ses idees exaltades, a les nits, y a fer, de dies, *razzia* d'extrangers indocumentats, cartelistes, mossegues, descuyders, vagos y captayres...

Els periòdichs aparexien ab uns grans espays blancs que donaven peu a les majors fantasies, per a tots els gustos...

Al cap de vuyt dies ja's deya que, per solidaritat ab el ram de la construcció s'aniria a la vaga general de tots els oficis y de tota lley de fabricacions...

¡La vaga general! Papu dels rendistes que tallen cuponet, dels

botiguers que fan bon calaix diari, de la pobra gent que no veu el món més que per un forat!... ¡La vaga general! Esperança fantàstica, falsa panacea, salvació mentida y carta darrera dels que sofreixen, dels que necessiten, dels que no poden més y esperen y frisen odiant y plorant... ¡La vaga general! Reclam, mirallet de caçar aloses, castell de fochs d'artifici, tramoya suprema d'altra gent... de gent, (ufana y sibarita de la vida), que ni sofreix, ni necessita, ni plora ni odia, car no més enveja y, en incessant comedia, empeny incessantment per a encimbellarse y, un cop encimbellada, arrodonirse... ¡Y's fan passar per apòstols!

El Nelet se tornava a trobar perdut...

Se li havia acabat l'*operar*, de dies ni de nits. La banda s'havia disolt com per art d'encantament, y sol, tenia por de *sortir*... Y no obstant, la fam agullonava y esperonava sens compassió ni miraments...

Y un dilluns al matí, sobtadament, ab una rapidesa admirable y sensacional, va esquexarse la grua.

A l'hora d'esmorzar, començaren a passar amunt y avall de les aceres,—ab un xeriu-xarau y un cotorreig axordador,—llargues corrúes d'homes y de dònes, totes arremadades, que havien ple-gat y anaven a ferne plegar d'altres per obradors y fàbriques... A les nou començaren a retirarse carros, òmnibus y cotxes y a encantarse tota lley de trànzit rodant... A les dotze els tranvies se reconcentraven declaradament cap a les cotxeres y's tancava'l rastrell de la estació de Sarrià... En havent dinat, començaren a tancarse despatxos, magatzems y botigues... A les cinch tancava «El Siglo» y la dependencia sortia, a grans glopades, pels portals del carrer d'En Xuclà... A l'hora d'encendre'ls llums, els encenedors y'ls *es-piteros* del gas no acudiren a recullir claus ni perxes, y les fàbriques d'electricitat paraven la corrent... A les set del vespre sortia del Bon-succés un piquet de tropa, ab tambor y trompeta, y començava a enganxar uns papers blancs a cada cantonada, que la gent cuytava de llegir y a comentar... A les vuyt pujava Rambles amunt, a

pas pressut, l'artilleria de montanya,—ab camilles y tot,—y feya son campament sota les minces palmeres de la plaça de Catalunya... Eren les nou y no havia sortit cap diari de la nit...

Y tothom, al tornar a casa, hont la gent s'ofegava de calor, hi portava una ò altra referencia estupenda, inconscient, exagerada... Que a Sant Martí havia esclatat una bomba. Que a Gracia ja's desempedraven carrers y feyen barricades. Que al Poble Sec'h la policia, armada ab terceroles des de primera hora de la tarda, havia sigut acorralada y havia hagut de tancar-se al quartet... Y que, al cap d'avall de Sans, prop de Coll-Blanch, la guardia civil, xiulada y apedregada, havia hagut de donar una batuda, fent rodolar per terra homes y dònesh y criatures... Y que, per a més senyals, havia prèsh mòlt malt un infeliç coxet, un valencià que s'esqueya traspasar la carretera ab una ampolla a la mà... Una ampolla que, qui sab,—¡pobret!—si contindria alguna medicinal...—«Ay Senyor! Com que sempre plou sobre mullat!»

—«Ja està!»—«Ja la tenim armada!»—«Ja's veyha prou venir!»—deyen els uns.

—«Demà, demà, tindrem la grossa!»—asseguraven els altres.

Y, abans d'anarsen al llit, homes y dònesh, en camisa ò en samarreta y calsetets, treyen cautelosament el nas per el balcó y miraven carrer amunt y carrer avall... ¡Fosch com una gola de llop!... Paraven l'orella... ¡Ni una mosca volar!... Y tornaven a tancar les persianes, sense fer soroll, dihentse:

—¡A veure, a veure què'ns portarà'l dia de demà!...—

CAPITOL V

Y el dia de demà, y l'endemà passat, y l'altre, no varen dur res més que allò que ja sabèu que solen portar aquestes facecies. Quatre trets isolats—y anèu a saber si sense vera causa;—la gent

tancada y enllehida a casa; pau de tarda de Dijous Sant pels carrers; hores llargues y vàqües si n'hi hà; les vies públiques plenes d'escombreries; a plaça, els queviures a un ull de la cara; y, com es de suposar, molta gent a la qual el ruxat havia atrapat sense paraygua.

Y aquells braus, aquells lleons, aquells valents de club y casinot ò de portal de fàbrica, que havien de llençarse al carrer, els primers de tots y al davant de tothom, per a donar la senyal y l'exemple en la definitiva lluyta redemptora... Iní en forat ni en finestral O hi havien posat terra de mig, ò s'eren amagats dessota dels matelassos, ò, a darrea hora de la vigilia, ells matexos s'havien fet engarjolar per a desexirse de compromisos de boca que no tenien cor de complir... Ni cor, ni ganes.

Mes, el mal ja era fet.

Y el mal era l'haver parat la màquina, aquesta màquina enorme, complicadíssima, inconcebible, infinita, de la vida de producció de la Ciutat... Y una ciutat aturada es com una mort per consumció.

Y tots sabéu prou bé lo que costa d'engegar una màquina enferretjada, tornar a posar en funcionament normal tota una població; endagar y fer rutllar y fer reviure un Barcelona,... aquest Barcelona que no para may, y que, per no parar, dirieu que ni sisquera arriba may a adormirse. ¡Jo ho sé bé plà, també!

Per axò no us extranyarà que, en l'ocasió del meu cas,—com en tantes altres,—costés lo que se'n diu *Deu y sa Mare*, ferli perdre la por y començar a reviscolarse.

Barcelona es com una tortuga immensa, monstruosa, que, penosament, molt penosament, y a força de tenacitat, camina per les accidentades vies del progrés, vers l'avenir...—Perdónam, ¡oh lector!, aquesta carrincloneria de gazetiller ò de regidor de la Ciutat, mes jo necessitava un símil...—Donchs, ¡tòcala, y sòb-tala, lector, a una tortuga, quan camina, y qu'ella se t'espanti y s'arrupexi, y amagui cap y potes al cor de la conculla, y se t'aclo-

fi en terra, y se't quedi allí aturada, empantanegada al mig del pas!... ¡Veuràs, veuràs si triga, a reempendre son camí penós!... ¡Veuràs si vacila per a trobar la seva direcció!... Y, axò, si, en sa sobtada defensiva ocultació, no se t'adona del cansament que duya y se t'adorm per moltes hores,... per molts dies,... per tot l'hivern... ¡quí sab!... Y les ciutats, com les tortugues, també van cansades, y també, a voltes, s'amodorren, y renuncien a seguir son camí, y els hi arriba l'hivern...

¡Lo que hi hà, es que—per sòrt!—jes molt difícil d'esclafarla, la tortuga!

Mes... ¡Ay, ay!... ¿Ahont erem?...

¡Tornèm, tornèm ab el Nelet!

* * *

Ja començaven a groguejar els bans d'*ordeno y mando* encastats per les cantonades, y... ¡si'n faltaven, encara, de coses a endegar!...

El servey de tramvies—primera preocupació, en aytals casos, dels bons ciutadans de la panxa pesanta,—s'havia restablert, paulatinament, a força d'exhibir y passejar els cotxes buyts, ab un soldat ab tercerola a cada plataforma; darrera dels tramvies havien començat a circular els cotxes y'ls autos de parada y'ls dels particulars que podien conduhírsels ò comptaven ab servey adicte, y als autos y als cotxes seguiren els carros de transport; a força d'espantar portes, les patrulles de desembarc de la marina, y dexarles obertes y a la ventura per a escarment, y ab imposició de penyores a ulls cluchs, toqui a qui toqui, s'havia conseguit que'ls botiguers, sobreposantse a la por d'una trencadissa de cristalls, obrissin les botigues; per cansanci y per convenciment de sa inutilitat, anaren fentse fonedisses les corrúes d'espantadissos y petits abassegadors a les portes y aceres de les fleques; els tallers y'ls obradors de poca entitat reprengueren la tasca sospesa,—aquella

feyna escassa, premiosa, limitada, sense la qual el «nostre pà de cada dia»'s fa impossible, car vencen el lloguer y'l trimestre de la contribució y per a trampejarho de tot s'abdica y per tot se passa; —al tornar la llum als carrers y a les cases, els espectacles funcionaren altre cop, més per a les butaques que per als concurrents, molt escassos, en els primers dies; y, poch a poch, aparentment, per lo que pot apreciarse des del carrer estant,—car, crègues, lector, que'l carrer, es allà des d'hont no's veu may rés,—tot s'anava encarrilant cap a la normalitat... Un foraster no hauria trobat en l'aspecte de conjunt de la ciutat, rés de diferent!...

Mes la lluyta no era, ni de bon troç, acabada. Cap dels dos bandos s'havía donat ni pensava donarse per la pell... Nó. Aquella tranquil·litat superficial, aquella fictícia animació, aquell anar y venir improductiu y pintoresch,—com el pujar y baxar, el penjarse y'l balancejarse dels esquirols del bosch,—no eren més que una màscara! Cert que'ls espectadors havien invadit el camp de lluyta, mes, amagats y confosos entre'ls espectadors, l'un y altre estol seguía esperant, sens haver depositat les armes, l'oportunitat d'una nova reciprocitat escomesa, car, quan aquesta arribés... ¡prou tornarien a dexàrlos hi'l born ràs y expedit, a correuyta, per a que s'ho fessin a soles!

Les grans masses operaries, els nuclis d'obriers de consideració, no volien tornar a treballar.

—Que'ns hi duguin per força; ja veure si són macos per a venir a treurens de casa!

—Per no treballar ray, ¡no tinguéu por de que'ns fusellin!

—¡Sí, al cap de vall, encara'ns hauràn de venir al darrerall—
Y'ls del altre costat comentaven:

—¡No obrim! Esperém que se'ls hi acabi'l *fondo* de resistència.

—¡Ja ho veurém, quan la gana'ls apreti, si sirgaràn ò nó!

—Si, a hores d'ara, ja n'hi deu haver molts que no saben pas de quin pà fer rosegons...—

Y uns y altres comptaven els dies, àvidament, y tots seguien

ferms y irreductibles. Y, si s'intentaven transaccions y algú les proposava, unànimament responien:

—¿Y per axò hauriem arribat aquí hont hem arribat? ¿Componendes, en aquestes hores? ¡Es massa tart! ¡May! ¡O yèncer, ò sucumbir!.. Totes les cartes del jòch ja s'han girat... ¡Ara veurèm qui té més pedres!—

Y engegaven als mitjancers y als homes-bons en hora mala.

* * *

Ja havien passat móltes setmanes y tota la gent de l'industria textil, del ram de l'aygua y del de la construcció, s mantenia encara irreductible.

Si l'actitut general era expontània ò depenia de la coacció d'uns quants, axò hauria sigut de mal escatir. Però'l cas era que, a judicar pels fets, l'actitut era unànim y'l bloch era compacte.

Ja feya tres dilluns seguits que, a l'hora d'engegar les fàbriques, les calderes estaven enceses, les quadres iluminades, les xemeneyes fumejant, y les sirenes cornaven sonorament convocant a la feyna, com si recordessin als homes aquelles inexorables paraules divines...

In sudore vultus tui vesceris pane...

Mes, ¡en vàl

No acudia ànima viventa, y si algú, empès per la fam, ho intentava, hi havia crits y corredisses, ja d'un troç lluny, bastonades, algun tret, y... tornaven a apagar-se'ls fochs y les lluminaries, les xemeneyes desaven el séu plomall de fum, y les sirenes, ressentides del ridícol,—com un tenor que fes un gall en la nit d'una estrena,—emudien de cop y volta per a no tornarse a sentir.

Feya tres setmanes igualment qu'en obres y tallers sonaven els pilos y tritllejaven les esquelles baldament, marcant l'hora de l'entrada... Els barraquers y guardians, els porters y'ls serenos sortien al pas de les portes a veure si comparexía algú, y... al cap de

poch, tallers y obres se tancaven de nou ab parsimonia acondolida, y'l barraquer de la casa en construcció, ò'l porter de la seradora, ò'l sereno de la fundició, 's deyen pels séus dintres:

—Per avuy rès; ¡ja està vist! A veure si aquesta setmana la cosa arribarà a donar el tom... Tanquèm, y... ¡dilluns vinent serà un altre dia!—

¡Els ray, que'l jornal els hi corria de la matexa manera!

Y els diaris deyen:

«La tranquil·litat no ha sigut alterada. Se confia que aviat els conflictes pendents entrin en franques vies de solució. Les autoritats no descuyden ni una cosa ni l'altra.—La temperatura es molt agradable. La Rambla y les nostres més cèntriques vies se varen veure ahir molt concorregudes.—S'anuncia el debut de la colossal coupletista Mlle. Tororon, del Folies Bergères de París, al Saló R...—Al carrer Tal ha sigut recullit un home mort a la via pública, d'inanició segons el metge del Dispensari.—La Banda Municipal donarà un concert a la Plaça de Catalunya.—La moda del hivern vinent torna a prescriure les faldilles amples, y'ls vestits forma peix.—L'Ajuntament prepara un gran pressupost de obres extraordinaries y l'emprèstit corresponent.»

Y els botiguers tornaven a viure, placidament satisfets...—
«¡Ara, ara's respiral!»—

¡Ah, Barcelona, sempre riallera, sempre disfressada, sempre comediantal...

¡Sempre frívola y egoista, y sempre terrible!

* * *

En un amagatall al sostremort, plè d'entriquells, de *cá'la Metes*,—taverna y casa de menjar dels barris del Taulat, anomenada axis en llahor y a major gloria de les protuberancies pectorals de la un temps xamosa mestressa,—s'hi acabava de reunir, convocat a correuyta, l'*Comité de Vaga y Resistencia* dels obrers del «ram de l'Ayguá.»

Corrien mals vents. La forta y perllongada cohesió's desfeya. El descoratjament era general. Ja hi havia traydors que desertaven, covarts que defallien, y ja havien ocorregut públiques y declarades defeccions.

En una paraula: els tintorers de troca y peça havien *fet figa* y començaven a tornar al treball en les matexes condicions d'abans, es a dir: derrotats en tota la línia y arrossegant a tothom en la desfeta, car la desbandada, un cop iniciada, no hi hauria força humana capaça de contenirla. ¡Potser, ni l'*Organisació* podria salvarsel!

El Comitè estava que treya foch pels caxals. El President estava vert. El dipositari, blanch com un paper de fumar. El secretari,—un minyó menut y denerit, però ab uns ulls y una cara que semblava talment un tigre,—tremolava d'ira tot ell; el séu còs vibrava y s'estremia com una llarga pua d'acer, com un bordó de guitarra, y'ls séus lentes—uns lentes ab vidres rodons d'un gruix de duro,—li ballotejaven davant dels ulls de tal manera, que li queyen, damunt de la taula ò a la falda, a cada dos per tres.

Tots estaven consternats, mes, per damunt de la consternació general, era la rabia de l'impotencia, era la ira més ferotge y mortal, la que's manifestava unànim y desbordant.

Y... ¿per hont havia començat, la trahició?

Gayrebé tots parlaven alhora.

Feya dos dies que a cá'n «Paradís y Gorina» havien entrat una trentena de covarts; al endemà, els trenta s'havien tornat cinquanta, y ara ja funcionaven totes les seccions menos la del aprest que—[no calia ferse ilusions!—engegaria d'un moment al altre. Després havien obert a *cá'l Meuca*, hont treballava gayrebé tothom, y a cá'n Cremadells hont hi havia acudit més de la meytat del personal. Axò havia sigut el dia abans. Y, pel que feya al dia present, la capitulació's generalisava. S'havia recorregut a la persuació y als crits, a les amenaces y a les bastonades y fins als trets... Mes, ¡ay!, que'ls traydors, desvergonyintse, responien als

crits ab crits, als cops ab els cops, y a les armes ab les armes. Era allò que deyen ells: «per la vida's pert la vida» y de fam no volien morirshi.

Tan ràpides y atropellades com l'exposició, foren les determinacions.

Ja que no hi havia salvació, que hi hagués escarment. Ja que'l càstich no podia recaure sobre tots, que descarregués damunt del més culpable, ràpit, fulminant, contundent, exemplar... Que un altre dia pogués invocarse!

¿Quí era'l més culpable?

Evidentment, els de cà'n Paradís.

Donchs, els de cà'n Paradís que purguessin la traydoria y, per tots ells, el més significat, y, com a més significat, el de més categorial

¿Quín fora?

Desseguida restà ben destriat.

Un tal Bastià. Un que ja havia sigut contramestre de «Las Filaturas Unidas» y ara, feya tres ò quatre anys, treballava a la troca... l'encarregat de cà'n «Paradís y Gorina», que, ja de sempre, s'havia significat per sa adhesió a la burgesia y'l séu tàcit apartament de la causa obrera... May s'havia associat... Sempre, no més, havia anat a la seva.

—Diu que li paguen bé...

—¡Estúpit! Si'l paguen bé deù ser perque té la dòna guapa, la mala sòrt!...

—Donchs bé:—féu el secretari, redressantse, disparat com un ninotet de molles,—si fins avuy l'han pagat bé'ls amos, ara, no saltres l'hem de pagar millor!... ¡Que mori!—Y va ventar tal cop de puny al plà de la taula que, del retruny, els lentes li tornaren a saltar del nas.

Y...

—¡¡¡Mori!!!—respongueren tots.

.

Era a darrera hora de la nit.

El Mingo parlava, y'l plè del Comitè escoltava y anava assentint ab el cap.

—Tinch l'home que vareu demanar, y, ademés, tinch seguretat en ell perque l'he probat en altres coses. No es del vostre ofici y, per tant, cap compromís; es impossible que pugui ésser reconegut. Y, de cantar, no cantarà may, perque acte seguit de feta la feyna vol passar l'aygua. Quan l'hagi passada, nosaltres mateixos el denunciarem. Jo conech un confident de la *poli* que'ns ho farà, axò. Y, axis que l'haguèm denunciat, li farem saber que'l busquen, y l'ja se'n guardarà prou de tornar a comparèxer! Jo li faré despatxar el paperam del passatge y no'l dexaré fins que'm treguin del barco... No se'n pot desdir, per coses que jo sé, y ¡no se'n desdirà!... Ab axò, ¿còm quedèm?

—Y axò ¿quant valdrà?—va fer un.

—Cent duros per a ell, y cinquanta per a mi.

—¿Per a vos?...

—Si per a mi. Jo no treballo pas per les ànimes. Y si nó, ¡no hi hà res de lo dit, y... busqueuvos l'home vosaltres mateixos!—

Y s'incorporà com disposat a anàrsen.

—¡Esperéuvos!—va fer el secretari.—Y... ¿Que no'l podriem conèxer aquest minyó?...

—Es abaix, a la taverna, que m'espera fent l'adormit. Si voleu, pujarà ara mateix...

—Sí; veyèmla,—va proposar un.—No hi perderèm res.

—Sempre es bo, conèxer als *homes*,—va assentir un altre.

El Mingo afegí, continuant la seva apologia:

—Per la presència, no'n donarieu ni cinch cèntims; es un *churret* que sembla que dormi, però... ja us ho he dit: ¡firmo per ell!—

Y sortí.

Al cap de cinch minuts, tornava a presentarse. El seguía una

mena de mico, menut y sèch y enclotat de pit, vestit de blau com els mecànichs, la gorra calada fins als ulls, y les mans enfonsades a les butxaques... Era'l nostre Nelet.

—Es aquest,—féu el Mingo, per tota presentació.

El Nelet ni parpellejà.

L'interrogaren, y, durant l'interrogatori, l'examinaven detingudament, ab una atenció no pas del tot exemta d'admiració y de simpatia.

—¿Tu sabs de lo que's tracta?

—Sí.

—¿Y't veus ab cor de ferho?

—Sí.

—¿Y vols cent duros?... Axò es mólt!... Per aquest preu ja's podria estocinar un peix gros...

—Ni un céntim menos.

—Y ¿si't falla'l tret?

—No fallarà.

—...Y ¿sabs qui es la... persona?

—¡Poch m'importa! Sols cal que me la mostrin.

—Y... ¿quan ho faràs axò?

—Axina que's puga.

—¿Y si no pots?

—¡Podré!

—Però... ¿y si no poguessis?

—¡Merda!—respongué'l Nelet, mortificat per tanta impertinencia.—Alleshores... merda per ell y per vosatros!—

Y escupí cap un recó.

El President, convençut, va axecarse y li va allargar la mà:

—Donchs, ¡ni una paraula més, *chè!* ¡Ja's veurà prou ò nó si ets home!—

Y, encara, ab la mà dintre la mà, varen dirse:

—¿Tracte fet?

—¡Tracte fet!

—Donchs... lentesos!

—Donchs... lentesos!—

Mentrestant, davant del taulell de *cà'la Metes*, dos policies, mig endormiscats, saborejaven, a peu dret, unes copes d'*ojèn*, obsequi ja consabut de la exuberant tavernera.

—¿Y donchs? Sembla que hi torna a haver tranquil·litat, ara per ara...

—Sí. Sembla que tot se va arreglant, senyora Camila.

—¡Que duri!—feya la tavernera.

El *sereno* cantava les tres.

Y un gall, des del gavió d'una galeria, cantava també.

CAPITOL VI

A cà'l Nelet, no era pas que s'haguessin canviat els daus y la situació millorat de manera ostensible, nó, mes, poques ò moltes, hi havia hagut variacions.

Ara no era la Dolorettes la qu'estava allitada,—¡dihèrne llit, d'aquella jaça!—sinó qu'era l'oncle Cento'l qui jeya, gayrebé continuament.

Y jeya per la senzilla rahó de que agafava una *paperina* darrera l'altra, les paperines se li allargaven tres ò quatre dies, y, extingits els efectes de la ebullició alcohòlica, li quedaven uns vòmits y esvahiments y atachs que arribava a les tres pedretes. Mes, no obstant, axis que sentia una mica de millora, ija hi tornava a ser! Tothom s'havia convençut de que d'una d'aquelles *mones* ò *gats* piramidals se'n faria l'estella... tothom, fins ell mateix, mes, axis y tot, li era impossible estarsen... Ademés, tenia una angina de pit y no ignorava, pel metge, que bevent una copa,

un didalet de qualsevol cosa, podia, si s'esqueya, quedar mort al acte, però, ... lo que deya ell:— ¡També me moriria de no poder beure!...—

En cambi, la Doloretas s'havia axeribit bona cosa, relativament. Ni pensaments de tornar a rentar y esterrear com abans; ni somiarhi en tornar a sortir al carrer y fer aquelles tremendes caminades pretèrites, ni rès d'apartarse del cau més enllà de quatre passes, però, per dins de casa, encara que ab penes y treballs y patint y gemegant continuament, podia feynotejar y bellugarse una mica, just lo precis per a escalfar una mala gasoffia y per a assistir al Cento que...— «¡Ay, Verge de Vallibana, qui'l va vore y qui'l veul!»—

Mes, ardida y soferta com sempre havia sigut, feya el cor fort: se sentia, si no contenta, resignada; y, ingenuament creyenta y optimista com era, quan se tractava de lo futur, sempre arribava a la mateixa conclusió:— «¡La Verge de Vallibana mos protegisca!»—ò— «¡La Verge de Vallibana mos protegirà!»...—Y ab aquesta esperança's mantenia.

Altrament, tot semblava anarse apedaçant, y, encara que'l Nellet no treballava, sempre duya quelcom per anar vivint,—baldament fos una poquedat de rès,—y se'ls demostrava tot refiat en el pervindre.

Segons *el chiquet*, d'un moment al altre rebria avis d'uns companys que—fugint de les persecucions provocades per la passada vaga,—se n'havien anat a treballar a Valencia prometentli interessarse per ell. Tan bon punt rebés l'avis,—que podria ésser en el moment més impensat,—marxaria y, un cop allí y treballés, ell els hi enviaria diners per a que'l seguissin. Ab el cambi de clima,—«¡Valencia es tota un'altra cosa!»—potser, ¡mólt fàcil, la tia Dolores se guariria del poagre y, tal vegada, l'oncle, ab motiu de la repatriació y per vergonya, observaria un'altra conducta...

Y la pobra dòna, satisfeta, ilusionada, deya a n'el séu nebot, aquell *pobre fill* qu'era el séu ídol:

—¡Ay, Nelet! ¡Feliç lo dia que't vorém liar el petatel—
Y axò no va trigar.

Fou un matí, mólt entrat el dia, que'l Nelet, que havia passat la nit fóra de casa, va comparèxer, ullerós, pàlit d'una palidesa terrible, y visiblement alterat y inquiet, ab una maleta que acabava de *mercar* als Encants, segons va explicarse.

—¿Per fi?— saltà la tia, radiant de satisfacció.

Mes, ¡nó! ¡No encara! Que li posessin a la maleta lo més convenient y precís, car volia tenir el fato a casa d'un amich de Barcelona,—que vivia al Ninot y havia de marxar ab ell,—ahont adressarien l'avís tan esperat. Volia tenirho tot a punt per a no haver de perdre ni un sol tren... Ab axò... ¡ja ho sabien! En el moment més impensat comparexeria a acomiadar-se cuyta-corrents y, quan axò fós, que no l'entretinguessin ab exclamacions, encàrrechs, ni comentaris... Que se'n fessin paga des d'ara de que s'havien de separar... y de que la separació seria curta, brevíssima, y per al bé de tots... ¡Ditxós seria'l dia que, a la fi, podrien dirli:—*¡Fins a may més!*—a n'aquest malehit Barcelonal

Al oncle y a la tia, tot lo que deya'l bordegàs els hi semblava l'Evangeli...—¡Ay, qué Nelet estel—Y, al cap de poca estona, l'fato miserable estava a punt...

El Nelet va dormir tot lo sant dia, y a entrada de fosch, com els rat-penats, se'n va anar de casa emportantsen la maleta plena y advertint que si no hi anava a dormir ño se'n extranyessin.

¡Inútil advertencia! A n'axò, els oncles, hi estaven ja tan ave-sats que, encara que no n'hagués dit rés, tampoch n'haurien passada mica d'ansia...

Y, a pas pressut, va encaminarse cap a Barcelona, qual lluminaria d'or, magnífica, atrayenta, captivadora, fulgurava allà baix al cap d'avall de la recta y interminable carretera.

* * *

A la mateixa hora, si fa ò no fa, l'Angeleta,—la dòna d'aquell Bastià contra'l qual el Katipunan de cà'la Metes havia fulminat tots els séus llamps,—s'estava al balcó de casa seva,—un d'aquells balconets baixos y esquifits de caseta d'obriers del Poble Nou,—tota intranquila y neguitosa, car el séu marit trigava a tornar d'una manera desesperant y a n'ella, sense saber per què, l'cor feya molts dies que li cridava a mal temps.

Y, com més anava vesprejant, més s'anava entenebrint la seva ànima, ab pures imaginacions, per futeses irrisories,—¡ja ho reconeixia a estones!—però no ho sabia resistir... Y; ¡En Bastià no tornava!

Ja feya dies que corria el rum-rum, entre la gent de fàbriques y tallers, de que En Bastià havia sigut un traydor; de que s'havia venut; de que, per l'exemple, per la deserció d'ell y d'uns quants com ell d'altres oficis, s'havia perdut la vaga, aquell moviment formidable que tants sacrificis y tantes llàgrimes havia costat y en el qual s'havien condensat tantes ilusions. Les amigues, ara l'una, ara l'altra, li deyen:—«Mira, Angeleta; pel bé que't vull: digali al teu home que no badi.»—ò—«Angeleta: m'alegraria *ativocarme*, però'l teu home potser se'n penedirà de lo que ha fet.»—Y fins n'hi havia hagut que s'allargaven més:—«¿Vols créurem, Angeleta? Crech que, si us en anaveu del Poble Nou, farieu santament. Us la porten votada. Us donaràn un que sentir... ¡Créume! ¿Què hi vols fer?... ¡S'ho han agafat axis!»—Y quan les amigues gosaven a dirli tals coses, ¡senyal de que n'havien sentit dir a n'els séus marits de molt més grosses!

Ara mateix, feya una estona, a la sortida de les fàbriques, passaven les texidores de cà'n Puignau, a grans glopades, en amples restalleres que obturaven el carrer de paret a paret. Passaven, munioses, agafades de bracet, ab ayre insultant y provocatiu,—l'ayre

del campió públicament vençut que cerca entre'ls espectadors del circh un imprudent que's significui massa en ses burles per a provocar-lo y revenjarse en ell de la derrota soferta.—Les mocetes, arremangades de braços, les espartenyas a retaló, anaven al davant, com de descoberta, fent grans crits y gatzara. Les fadrines, marxaven al flanch de les fileres, donant empentes y colzades a tothom. Les velles y les casades, al mig dels rengles, presidien satisfetes y entonades aquella irrupció de les vies.

Al peu mateix del séu balcó, una *xinxà* rossa, lleganyosa, despenjada, bruta, espellifada y mitja-a-garró, una moça seca y esquenuda, ab uns pits de cabra flaca penjantli per dintre de la roba baldera, va cridar a les altres, signant a l'Angeleta:

—¡Tu, flavia! No es la dòna del *Caguetes*, aquella de la brusa vermella?—

L'Angeleta, de primer entuvi, no va comprendre a qui volien designar ab el nom de *Caguetes*, però, evidentment, la de la brusa vermella era ella... Y si ella era la dòna del *Caguetes*, En *Caguetes* devia ser En Bastià.

—Sí, que l'è!—va respondre un'altra *xinxà* desseguida.

Y quatre ò cinch de les del rengle, totes al plegat, varen increpar-la a chor, ab accionats y grimaces vergonyoses.

—¿Quant ne fas pagar, maca, que gastes aquestes bruses?—va cridarli una *xanguet*.

—Axò, jels noys de cà'n Paradís ho dirien!—féu una segona.

—¡Arri, pendó!... ¿Qu'esperes al teu home?... ¡Dèu estar fent hores *esturdinaries*, el *Caguetes*!—

Una matrona morena, guapassa, però de faccions dures, que, caminant fexuga, inflada per la maternitat, anava al mig de la filera, com escoltada y salvaguardada per les altres, va dirli, ab una expressió de cara y tò de veu, com si volgués clavarli un fible mortal ab cada paraula.

—¡Me sembla que la podràs dur poch temps aquesta brusa, bona ninal!—

Y, per si no havia sigut prou compresa, va completar el seu pensament:

—Te la pots fer tenyir de negre, que ara, *iels tintorers ja treballen*, els bons minyons!—

Y va escupir a terra, y va trepitjar y refregar la escupinada ab la sola de l'espardenya, repetides vegades, ab rabia, ab frenesí, ab encarnissament, mentres les seves companyes,—riu que riuràs,— la sostenien fortament per sota les axelles.

Y varen anarsen carrer enllà, ab crits y rialles incessantes, com una riuada de bojar...

L'Angeleta's va ficar adins, erta, glaçada, morta... Va entrar a la cuyna y va trencar a plorar, de cap sobre'ls fogons...

L'olla de les mongetes bullia... Bullia y vessava...

La nena, a l'arcoba, plorava... Plorava fins a enrogallarse, en el breçol.

L'Angeleta no era d'aquest món...

Un maligne y crudel esperit li burxava l'orella despiatadament y no li permetia sentir rès:

—[Què't treguis la bruseta vermella!... [Que te la facis tenyir de negre!... [Que't posis dol!... ¿Per què?... Perquè'ls tintorers ja treballen... Perquè han tornat al treball... Perqu'En Sebastià es un traydor... [Perqu'En Sebastià es un caguetes!... [Pòsat dol, Angeleta!... [Pòsat dol per En Bastià!...—

* * *

Quan En Bastià, després d'haver trucat dues ò tres vegades, va veure que no li responien, va ficar la clau al pany, obrí, y, al entrar, va trobarse el pis a les fosques.

—[Angeleta!... [Angeleta!... ¿Ahont ets?—

Y, encenent un misto, va parar l'orella.

—[Angeleta!... ¿Que no sents la nena com plora?... [Caraynal! Y quína olor d'agafat!... ¿Volsthi jugar qu'aquesta moça s'ha

encallat a xerrar a qualsevol banda?—Y's va ficar a la cuyna.

L'Angeleta, com desvetllantse d'un somni, al veures al séu home davant, se li va abraçar, se li va abrahonar al coll, ab un desfet de llàgrimes.

—Però, ¡y aral... ¡Beneyta!... ¿De què te les hèus?...—

El sopar va ser un mal sopar, y no precisament per que s'haguessin agafat les mongetes. L'Angeleta va explicar al séu marit, fil per randa, totes les seves pors, tots els séus pressentiments, totes les advertencies que li havien sigut fetes, y'ls insults ab que acabava d'afrontarla aquell donim-donàm de cà'n Puignau. En Bastià semblava no preocuparsen gayre.—¡Coses de dònesh!... ¡Estariem frescos!...—Tant sols un detall l'emmurriava: el motiu que, a judicar per lo que li explicava la dòna, li acabaven de treure... ¡En Caguetes!... ¡Caraynal ¡Y que, com a mortificant, no's podia pas negar que'n fos, el tal motiu!... Però, ¡tot eren bravates! ¡Ja'ls conexia, ell! ¡Que vingúes l'ocasió, y's veuria si era un caguetes ò no ho era!

—¡Mira, Bastià, que'l cor me diu que't faràn una mala passada!

—¿A mi? ¿Y per què? Jo no he fet mal a ningú. Jo tinch dret a la vida, com tothom, y per a viure haig de treballar, y, per tant, treballa, car a mi ningú'm regala'l setmanal... Y, ademés: ¡Si era una causa perduda, ja! ¿Que no's veyia prou? La proba que tots tornen a fargar, fins els que més xerraven, y vet'aquí lo que n'han tret: endeutats y endogalats, y ab la rabia al còs per una bona temporada, que ja't dich jo que fa fàstich, vòmit y pudor l'haver de treballar d'aquesta manera! Y tot per quatre cap-calents que no saben lo que s'empatollen y per quatre vividors que fan de patró Aranya: embarquen y's queden en terra. ...¡Apa! Fés dormir a la nena, y déxat de cabories!

—Y, ¿per què trrigues tant a tornar, fa uns quants vespres?...

¡Ay, si sabessis la por que m'agafa!... ¡l'engunia que tinch!...

—¡Rès dòna, rès! Un enredo d'embarats y transmissions que'm farà tornar ximple. Cada vespre, en plegant, repasso les

corretges, resseguexo'ls bombos y'ls coxinets, ho miro y remi-ro tot y ho dexo com una seda... ¡Y al endemà, a l'hora d'esmorzar, un'orga de gats; els *hidros* aturats, les corretges passades, els disparos encallats, y'l dimoni que ho entenguil... Algun beneyt que'm vol fer repapiejar, però... ¡ja l'axarparé, no't pensis!... Y ja no trigar gayre que l'axarparé!...—

Y, girant de full, per a tranquilisar a l'Angeleta, va dirli:

—¡Ah, tu! ¿Sabs què pensava avuy?... Que no triguessim més a calçar a la nena... Mira: demà mateix, a les dotze, quan ple-guèm per dinar, me véns a esperar un troç ab la criatura, y entra-rém a cà'n Martí a comprarli unes sabatetes ben bufones... Ne tinch unes de filades, forma sandalia, que'm sembla que t'agrada-ràn...—

Y varen ficarse al llit, parlant de la nena...

Y varen trigar molt a adormirse...

.

A l'Angeleta li havia passat la por, y's va aclucar d'ulls, feli-ça, ben feliça, abraçada, encara, al séu Sebastià.

* * *

L'endemà, de bon matí, En Bastià sortia de casa a l'hora de costum, ab l'ampolleta del vi a la butxaca de l'americana y'l mo-cadoret ab l'esmorzar a la mà.

Caminava a pas pressut, car sempre li havia agradat ser dels primers a entrar a la feyna, y anava distret y encaboriat, ab unes idees inefablement agradoses.

«Calçarien a la nena ab aquelles sabatetes de sandalia qu'ha-via vist a cà'n Martí. Quan fos calçada, 's farien retratar tots tres: la nena, l'Angeleta y ell. Enviarien un dels retrats als séus pares, a Olot, car sempre preguntaven per *la nana*. Ell ja se l'imagina-

va'l retrat: l'Angeleta asseguda en un silló, al costat d'una tauleta, ab una cama un xich enpontonada sobre l'altra y ab la barba apoyada en una mà, que's veyés bé la pulsera, y ab una toya de flors a la falda; la nena calçada y dreta damunt de la taula, ab un qui-qui-ri-quich ben estufat al cap; ell a peu dret, a l'altra banda de la tauleta, enrondant ab un braç la cintura de la nena, entregirat de cara al objectiu, y, ab la mà lliure, sostenint, a l'alçada del pit, un puro ab anell. Y, segons lo que'ls pares ne diguessin de la fotografia, per Nadal, hi anirien tots, a Olot, a ensenyar la néta als vells. ¡Quina alegria'ls avis, al veures aquell pom de roses de criatural!»

Li va semblar que'l cridaven:

—Psssst!—

Va girarse, y no vegé a ningú.

«Y, ija era temps de calçarla! Començava a fresquejar y ja no era com al fort del estiu. A veure si l'Angeleta seria puntual al migdia. ¡Sí, que ho deuria ser, perque n'estava, tant com ell mateix, de la nena!...»

Altra vegada va sentir:

—Psssst!... ¡Psssst!...—

Y tornà a girarse.

«Algun poca-solta que's distreya axis ab els transeunts. Perque... vejàm: éper a que tenen nom les persones, sinó per a cridar-les pel nom?...

«A veure si avuy tornaria a tenir els matexos catifets ab els ditxosos embarrats. Allò era produhit expressament, no hi havia dubte! Però... ¿qui?... ¿còm?... Tampoch s'entenia.» Y altra volta tornava a pensar ab la nena y ab l'Angeleta.

—¡Psssst!... ¡Psssst!... ¡Psssst!...—

Aquest cop va aturarse y's girà en rodó, dihentse:

—¡Carayna!... ¡Mirèu qu'es prou!—

Y li va semblar,—no més semblarli, no ho hauria pas gosat assegurar,—tan ràpida y feble, tan cautelosa y recatada fou la veu, y tan distret anava,—com si sentís a algú que deya:

—«Miratell... Es aquest!...»—

Guaytà amunt... guaytà avall... a dreta y esquerra... y, rès!...
Jornalers que anaven a la feyna, en totes direccions, ab el mocadoret del esmorzar a la mà, com ell... Dònes, ab el cistell ò'l cabaç, que anaven a comprar... Un remat de cabres, ab la cabra de l'esquella al davant y ab el cabrer al darrera, que caminaven per dalt de l'acera... Un nyèbit que venia diaris... Dues monges vetladores, ab cara de sòn, que tornaven al convent...

—¡Vaja! ¡No'm giro més!—y reemprengué la via.

Va atravessar una placeta.

«Potser, en comptes d'anar a Olot per Nadal, que fés *baxar* els séus pares a Barcelona... ¡Els pobrichs no hi havien estat may a Barcelona!... ¿Quin efecte els hi deuría fer Barcelona?... La mare, la mare sobretot, ¡que'n deuría quedar de paradal ¡Pobra mare del séu cor!...»

Passada la placeta, caminava per un carrer estret... Li va semblar sentir al séu darrera com un trepitg, un fregadis d'espardenyas, d'algú que fés una corredissa per a atrapar-lo, per aconseguir-lo, mes, no's va volguer girar...

De sobte,...—«¡Pam!»... «¡Pam!»... «¡Pam!»...—varen sonar tres trets a tocar.

En Bastià va caure.

Encara, ja en terra, van sentirsen dos més...

—«¡Pam!»... «¡Pam!»...—

Y axò fou tot.

Un home, extès al mig del carrer, en un bassal de sanch, sense poguer dir paraula: *El Caguetes*.

Corredisses... crits... y un rotllo.

Un quart després, molta guardia-civil...

Y, al cap d'una hora llarga, la camilla del dispensari de Sant Martí que se n'emportava al ferit cap a l'Hospital Clínic.

Y ¡ningú havia vist rès!...

¡Ningú havia sentit rés!...

¡Ningú donava rahó de rés!...

¡A les sis del matí! ¡Entre un formiguer d'anants y vinents!

¡Al cor del Poble Nou!

¡Si'n deù ser de gran! ¡Si'n deù estar de distret, d'atrafegat y encaboriat, aquest Barcelonal

* * *

Dues hores més tart,—a l'hora d'esmorzar,—una insana, inmensa alegria's desbordava, venjativa, per fàbriques y tallers.

—¡Tu, gravadal! ¿Ja sabes qu'han pelat al *Caguetes*?

—¡Fort! ¡La llàstima que, segons diuen, potser encara ho conti!

—¡Cinch bales al còs,—¡cinch!,—diu que té!

—¿Qui ho ha dit?

—Un cèba de la Creu-Roja qu'ha ajudat a posarlo a la camilla...

—¡A la bassa, l'haurien d'haver posat!... «¡Morta la cuca, mort el verí!»

—¡Si encara'n sortirà, l' podrit! ¡Tenen set vides com els gats, aquesta pesta!...

—¡Sí, noya, sí! ¡Ja tens rahó! «¡Mal'herba, may mor!»...—

CAPITOL VII

El Nelet va quedar ab el cap tot fosch y enterbolit, tal com un begut al retornarse de la passada ubriaquesa.

El moment de la seva feta; la correguda vertiginosa, inverossimil, empresa acte seguit; la seva ascensió y descensió temeraria d'un tranvía que passava disparat, botant, en marxa, a la plataforma del darrera y llençantse, igualment per la del davant

girada la primera corva y'l primer cantó; el jorn passat vagarejant pel Tibidabo y Vallvidrera en espera de la fosca per a tornar a ciutat; les relacions del succehit y'ls comentaris y protestes dels diaris del vespre, de les quals se'n colegia una absoluta desorientació de la Justícia; la nit passada al Ninot, a cà'l *dido* del Mingo, sense poguer dormir d'inquietut y nerviositat; l'acte d'acomidarse dels oncles, simulant la sortida immediata cap a València ab la promesa d'una pròxima y segura reunió sota aquell cel més clement, en aquella ciutat més reduhida y reposada; y'ls darrers passos y preparatius per al embarch... tot ho recordava, sí; tot ho tenia present; mes ho recordava y ho percebía com entelat, com embolcallat per una boyrina que neutralisava'ls colors y rebaxava'l relléu de les imatges, com una visió opaca, sense gradació de termes ni de tons, com un reflexe fret, tèrbol, encantat...

No més un sol recort, un episodi, feya, en sa memoria, com una mena de ressalt feridor: el de quan, al acte de presentarse en el lloch convingut, havia dit:—«¿Hay complert ò no hay complert, la paraula donada?»—tot allargant la mà per a encaxar, segur de que li estrenyerien ab efusió, miràntsel com a un valent y un redemptor, y va trobarse ab aquella fredor y ab que, en lloch de la mà, li allargaven els diners. Y altra cosa l'havia amargantat y decebut: el menyspreu ab que un dels concurrents,—aquell minyó menut y denerit, ab cara de tigre petit,—va dirli, per tota resposta y per tot agraïment:—«¡Una feyna mólt fula, es lo que has fet!»—Y, ¡tot porque'l «séu home» no havia expirat al acte! ¿Qué hi podia fer, ell, ab axò? De les cinch bales, totes cinch l'havien tocat, y de les cinch ferides n'hi havia dues calificades de mortals de necessitat...

¿Quína culpa hi tenia ell,—se preguntava'l Nelet,—si *El Caguetes* no s'havia volgut morir? ¿Axò era prou motiu per a donarli aquell tracte? ¡Al cap d'avall, si l'altre l'hagués conegut y pogués declarar, qui més hi arriscava era ell!...

Mes, d'axò, no'n perillava pas. Ben segur que may s'havien

vist l'un al altre... Per lo que feya a n'ell, que l'havia matat, l'havia matat y no sabia quina cara feya. Y, d'altra part, segons els metges del Clínic, ho veyen un cas perdut.

Y, — ¡finalment!, — ¿perque no li donaven un'arma millor, sinó?

Lo que ara l'amohinava més, fins a posarlo frenètic, era l'actitut impertinent del Mingo, que no li callava may:

— Nelet: ¡guilla com més aviat millor? Créume: ¡no t'entretinguís!... ¡Féshi la creu a Barcelona! Aquest *cop* no ha pas sortit prou ben galibat, y mólt serà que no'ns en fem set pedres!—

Y, encara l'irritava més la fórmula ab que acabava sempre:

—Y axò, Nelet, ja veus que ho dich més per tu que no pas per mi!...—

Mes... ¡gracies a Deu, que ja tenia'l passatgel!...

* * *

L'Angeleta, —pobra Angeleta, — ¡ja podèu comptar!

Quan li van dur la trista nova, —brusca, clara, sencera, brutalment, —ni punxantla ab una agulla li haurien fet sortir una gota de sanch.

Quan va estar retornada, de paraules de consol no va sentirne pas gayres; més aviat semblava que tothom la recriminés, encara.

—¿Veus, Angeleta? ¡Ja t'ho deya, jo! ¡Us en haguessiu anat, del Poble Nou!

—Tan mateix, ¡el teu home podia haver estat una mica més al tant, també! ¿Qué tenia pa al ull?

—Francament, Angeleta; jo no't diré la mort precisament, però, un fracàs ò altre, ja us el havieu de maliciar!—

Y, axís, tot el camí del Hospital Clínic.

¡Les hauria bofetejades, les hauria fos ab la mirada si hagués pogut, mes, ¡ay, que una dòna sola no es ningú!...

Aquells cinch dies, foren cinch dies mortals. Sofria més, mólt

més, ella, que no pas En Bastià. El ferit, al cap d'avall, una injecció d'oli canforat darrera l'altra, ja era com si no fos d'aquest món. Vivia artificialment per la crudeltat y la deria inquisitiva d'un jutge freturós d'aprofitar un moment propici per a obtenir declaracions, y per l'afany d'experimentació dels metges y dels interns que sempre proben coses noves y de tot fan estudis y prenen anotacions, com si les fessin ab sers de materia pura, desassociada ja del esperit... Hauria sigut més piadós dexarlo morir.

L'Angeleta'l va veure; l va veure un instant, sostinguda per dues Germanetes... Va veure un rostre de cera, uns ulls envidriats, uns narius molt oberts, un nas molt afilat, y la blancor del lit; una blancor que tenia una immovilitat de llosa... Y va sentir una ranera que pujava y baxava de tò, com la maror... Y va caure esvahida.

En Sebastià no la va veure... No va veure a n'ella, ni vey a ningú...

Després, la pobra dòna, ja no'n va parlar més de visitar-lo—no s'hi vey ab cor!—y's reduhia a preguntar, a preguntar continuament, y's passava'l dia a les portes, al peu dels rexats, pels patis y pels voltants del Hospital... Ja se l'havia ben apresada de memorial, ja li restaria ben gravada al cap, per sempre més, la visió d'aquell casalici, la silueta d'aquella mola lletja, monòtona y trista,—mig de caserna, mig de fàbrica,—mal orientada, rònega y fexuga del Hospital...

Arrapada al braç de la Madrona—una dòna, vella vella, de Gracia, que l'havia vista néxer, l'havia vista casar, li havia fet de llevadora y l'estimava com una mare,—esperava la nova fatal, d'un instant al altre.

Quan li parlava'l seny, rahonava:

—Si, al cap d'avall, com més aviat acabi de sofrir, pobret, millor!—

Mes, desseguida li parlava'l cor,—aquest traydor que tots portem a dintre,—y deya:

—¡Ay, Deu meu, Senyor! ¡Ay, Mare de Deu de la Mercè! ¡Fèu que no's morim... Y, si s'ha de morir algú, prenèume la vida a mi, y que'l meu Sebastià se salvi!...—

Y, axis, alternativament, se sentia mig resignada unes voltes y altres estava ab l'ànima en un fil... Y'l séu pensament, com una llençadora, anava de les coses més pures, íntimes y sobtils, a les materialitats més vulgars y prosayques.

Y, a voltes també, s'arborava d'ira. Axò era quan pensava ab les imprecacions y pressagis d'aquelles texidores de cà'n Puignau que desfilaven per sota del séu balcó; quan recordava la poca caritat de les seves amigues y vehines al sobtarla la tràgica nova; quan se representava la visita del herèu Paradís, el dissabte passat... ¡Oh! ¡Allò ho trobava indigne, iních, que clamava venjança y càstich de Deu!

El noy Paradís havia comparegut *de part del séu PAPÀ y en representació dels socis* a dur la setmanada—¡la setmanada pelada!— d'En Bastià. L'havia haguda de dexar damunt de la taula, car, ella, ¡ni gosar tocarlos, aquells diners! Y, encara, ab tot cinisme, el fill del burgès, havia dit que al Bastià, mentres fos al Clínich, no li faltaria pas rès, puig se tractava d'un hospital que *no s'hi podia estar millor*. Que, si's curava, a la casa—y axò de CASA ho deya ab una pompa fàtua, ofensiva, insultant,—*un lloch ò altre*, sempre se li reservaria, *per gota que pogués desempenyarlo*, y que, en cas desgraciat, *la CASA ho havia previst tot* y havia acordat passarli un socors de dues setmanades y enviar una representació al enterro. Y, ni un elogi per al servidor fidel, ni una paraula de consol per a la esposa, ni una llum d'esperança per a la filla...—«¡Ja ho censuren, els rics, que'ls pobres ne gosin tenir, de fills!»—Ni una frase de protesta pel crim, de commiseració per a la víctima!

Ella, ¡ni *gracies*, li havia respost!

—«¡Un lloch ò altre!»—¡El d'escura-comunes, potser!...—

«¡Dues setmanades!»—Ja se les podien confitar, els lladres!...—

Y...

—¡Dexéuvos!... ¡Dexéuvos matar pels amos, qu'axis vos ho pagaràn!—

Quan tal deya, no faltava gent serena y reposada que l'amonestés prudentament. El senyor Oller—un que'ls hi havia fet molts favors,—el Vicari del Poble Nou, la matexa Madrona...

—Angeleta: se't pot perdonar perque estàs desesperada y no tens el seny clar. Però, ¡disbarateges de valent! Tu, ara, respire y t'expliques exactament igual qu'ho farien els qu'han ferit ò han fet ferir al Sebastià... ¡Ni'l teu mateix marit, t'ho aprobaria, axò que dius!

—¿Qui?... ¿Ell?... ¡Y es clar que nó! ¡Com qu'era un bé, l'infeliç!—

—¡Nó, Angeleta, nó! No es qu'ell fos un bé. ¡Ell era un home sà de cor y honrat de pensaments!... No es qu'ell fos un bé; es que'ls altres... ¡els altres són uns llops, vetho aquí!—

Y ¡ay! allavores ja callava, car, llops y hienes y tigres carnícers, ¡sí que veyia que ho eren, que ho havien sigut! Callava... fins que rompia a plorar, ab el cap y les mans al muscle de la Madrona.

* * *

A les set del vespre el «Cartagena» havia de ferse a la mar. ¡Còm trigaven a passar, aquelles hores, pel Nelet, pel miserable Nelet, qu'havia envellit, en una setmana, més que no envelliria ja en cinch anys!

Per fi, al rellotge de l'Universitat—el que se sent més desde El Ninot,—tocaren les cinch y ja no va tenir més espera.

—¡Si encara n'hi hà per dues hores!...—li advertia'l Mingo.

—¡Tant se vall Esperar per esperar, m'esperaré al barco.

—Donchs,... ¡tu mateix, Nelet!... ¿Coratge, eh?... Escriu allà ahont tu sabs... Si axò queda ben colgat que no respiri, quan no hi hagi perill ja t'ho faré saber... Però, créume: no facis impru-

dencies; ara per ara, quiet... Me fa por que no'ns trahixin... Hi havia massa gent a cà'la Metes... ¡Jo mateix,—no creguis,—tampoch trigaré gayre a tocar pipal!...

S'acomiadaren ab una ferma, silenciosa, eloqüent encaxada.

El Nelet agafà la maleta y exí, resolt, sense girar la vista enrera.

Quan el Mingo l'hagué vist tombar el xanfrà, somrigué murriescament, respirà a pler y va remugar entre dents:

—¡Bon vent!... y... ¡véyes que no volquis!—

En aquella hora, pel barri del Ninot no hi havia gayre trànsit; no més els constants escamots de canalla, que ningú fa anar a l'escola, jugant per les placetes d'encreuament dels carrers, y alguna qu'altra persona apressada que passava de llarch; mes, axis y tot, el Nelet, caminava malfiat, vigilant a un cantó y altre, intranquil, com si tothom l'hagués de conèixer; com si'l séu crim s'hagués descobert; com si, infaliblement, d'un moment a l'altre haguessin de capturar-lo... May, fins en aquell darrer instant, havia sentit tal pànich; may, fins allavors, s'havia considerat perdut... ¡Ah! ¡Còm li trigava'l moment d'aquella partensa qu'era, per a ell, lo mateix qu'una evasió! Y, sens donarsen compte ni volguerho, corria, corria talment com si l'empaytessin, y, ab la maleta al coll, semblava, verament, un viatger que perillava d'escaparli'l tren.

Al passar pel carrer de Provença, s'va fixar en dues dònes que'l precedien y s'aturaven a cada dos per tres. L'una era gayrebé una vella xaruga. L'altra,—qu'era jove,—duya un cosset vermell mólt cridaner, axò sí, però tenia'l posat de dòna decenta, y s'detenia a cada punt, plorant y sanglotant... La vella procurava ferla seguir el camí y aconsolarla...

Aviat les va aconseguir y, tal fou l'expressió de dolor d'aquella cara, el doll de llàgrimes d'aquells ulls embotornats y encesos, y la violència explossiva, trencadora, d'aquell sanglotar, que,—oblidantse de les propies pors y de les seves presses,—sense propo-

sarsho ni adonarsen, el Nelet va refrenar el séu pas, y, acomodantlo al de les dues dònes, va entrar, sens saber còm, en diàlech ab la vella:

—Y donchs, ¿què li passa alguna cosa a exa bona dòna?...

—¡Ay, borrago!—va fer l'acompanyanta.—Vègi si pot passar-li més, que'l séu marit acaba de morir al Hospital, ara fa un quart... ¡Un galan minyó!... ¡Una bona personal!...

—¿Potser de la passa?—va fer el Nelet, per dir una cosa ò altra.

—¡Rès de passa!... ¡La passa ray!... D'una desgracia... ¡d'una desgracia, velhiaqui!

—Potser un auto... ò algun tranvía...

—Nó senyor, nó. ¡Assassinat! ¡Assassinat com un conill, el po-brissó!... ¿No ha sentit, aquets dies, explicar el cas del Taulat?...—

Quan el Nelet se va revenir, ja era mólt lluny d'aquelles dònes. ¡Ni ho sabia solsament, còm se n'havía separat! Però, per primer cop després de la seva feta, s'considerava criminal, se sentia culpable, se creya merexedor de totes les abominacions de cel y terra, y li semblava que'l plor, els ulls, el sanglotar d'aquella dòna jove del cosset vermell, li serien sempre més un corcor, un rosèch, un clau que no se'l podria treure pas del cor...

«¡Marxar! ¡Marxar d'una vegadal»...

Ja era, com qui diu, a dues passes del port, ja embocava la Rambla de Santa Mònica, quan va sentirse una mà, que li queya, pesanta, damunt del muscle...

Les sanchs se li varen glaçar, y, per poch que la maleta li cau en terra.

—¡Chè, chiquet! ¿Ahont me vas, ab aquets estris?...—

Era l'encarregat... aquell encarregat de l'obra que li havia donat una targeta per a anar a treballar a la presó de dònes.

Li va costar, li va costar mólt, al Nelet, sobreposarse del pas-sat soscayre.

— ¡Ah!... ¡Hola!... ¿Es vosté?... ¿Qué tal?—

Li va explicar que se'n anava a Valencia, a treballar.

— ¡Jo't fotxl... ¿Y, per a treballar te n'has d'anar a Valencia?...

¿Que no hi hà prou feyna y que no guanyaries més aquí, beneyt?... ¡Justament ara, que Barcelona està com una bassa d'oli?...—

Sí, sí; era cert; una bassa d'oli; talment una bassa d'oli... Però, havia sofert molt; a casa seva havien passat molts neguits, y ell volia un viure més tranquil. D'altra part, la salut de la tia... Barcelona es tan humida y l'humitat es tan dolenta per al dolor!...

— Donchs, ¡rès, *chiquet!*... ¡No't dich rès!... Si no fos axò, mira: justament prenc tota la gent que's presenta... Lo únich que no admeto són *delegats*. Hi hà obres noves y bones a començar y feyneta per temps. Y, en quant a la por, *chiquet!*... ¡ja se sab! «¡Per la vida's pert la vida!» Per tot arrèu hi hà una llegua de mal camí, y... ¡ara ja ets home! ¡Crègues qu'estàs cambiat del tot!... Però, ¿què s'hi farà?... Vaja, donchs: *¡alanta* y bona sòrt, Nelet!—

Cinch minuts després, el furtiu emigrant passava, del moll a la borda, la palanca fimbradora, y'l vaxell, ventrut y crepitant, se l'engolia.

Les maquinetes del «Cartagena» havien issat la carga de la darrera barca arrambada a estribor; el buch havia fet la ciaboga; els llivants d'amarra ja eren rutllats a la coberta de popa, y les ancles llevades eren sospeses, a proa, borda enfora; y la nau, ab les caparrades y'l brandreig de sempre, enfilava la bocana del port, lenta y magestuosament, feya clamorejar la sirena, llençava flonges glopades de fum per la xemeneya, y sortia a fora puntes, en franquia.

Era nit negra.

El passatge,—un passatge de llevantins miserables, apilotat a coberta,—contemplava l'espectacle, insospitat per ells fins allavors, la fantàstica visió de llums y resplendors, de Barcelona vista desde'l mar.

El buch, ja mar enfóra, virava y prenia rumbo, mes als passatgers—situats y fixats en la negror de la nit pel llumet de proa y'ls grans farons, vermell y vert, de banda y banda,—els hi feya l'efecte de que era la ciutat la que girava, la que's distendia y desarticulava y tornava a configurar-se y recullir-se, y s'allunyava y s'anava enfonsant...

Els llums de la ciutat semblava que s'anessin sumergint en la mar, primer els més baixos, després els més encimbellats... Una hora després, ja no se'n veya cap... no més la resplendor... Mes tart, ni la resplendor... Després, com professó fantàstica,—ara blanchs, ara verts, ara rojos,—anaven desfilant, ballant en les ombres, els llums de les boyes, dels fars y de les viles de la costa... Després, va alçarse una boyra atapahida que's calava fins als òssos y no dexava veure rés sinó'l fanalet de proa, tot enterbolit y tremolós, com una cuca de llum, com una imprecisa estrella inassequible...

Y, el pilot de guarda, a dalt del pont, encenia la pipa.

Nit enllà, el brandeig del buch va pronunciar-se.

—¡Les goles del Ebre!—varen dir uns.

—¡Els Alfachs!—varen fer uns altres.

—El *sach del golf*,—rectificà un mariner.

El Nelet pensava en la seva terra nadiua que anaven costejant, que era allà, davant per davant, darrera de la boyra impenetrable.

Pensava en anys passats. Ell era un infant senzill de cor... Pasturava *corders* pels pinars de Vallibona... Guanyava dos duros al any... L'oncle Cento, alegre y coratjós, feya espardenyets, assegut, encamallat, a la banqueta, al portal de casa... La tia Dolorettes era una dòna vigorosa y plena de salut, capassa de qualsevol cosa...

Anava y tornava de vila, al mercat, dos pichs cada setmana...

Ara, ell era un criminal; l'oncle un borratxó; la tia una paralítica...

¿Per què se n'havien d'haver mogut de La Plana?... ¿Per què hi havien d'haver anat may, a Barcelona?...

Y escrutava l'avenir. Alacant... D'Alacant a Orán... L'Algèria... Els moros... les febres... les obres dels pous artesians... el desert... la mort, tal vegada!... Y ¡no poguer tornar may més!

¡Ah, Barcelona! ¡Ah, Barcelona, hipòcrita y traydora!... ¡Bassa d'oli aparent!... ¡Got de ceguta!... Que tot ho prens, que tot ho rebs, que tot ho transformes y enmetzines, y que vius, vius a tot viure, y fas venir ganes de viure més y viure millor, y, per la vida,... mates!

.....

Tot el passatge, ajejut, arraulit a la coberta de proa, agarbonat sota un tendal de lona enquitranada, semblava dormir, abrigat ab les mantes, el miserable farcell del equipatge per coxi.

La boyra marina tot ho arrosava de mullena...

El Nelet... ¡plorava! Y, mentalment, comparava'l séu plor,—furtiu, sigilós, covart,—ab el plor convulsiu, detonant, declarat y noble d'aquella dòna jove del cosset vermell... Y, tots dos, ploraven per lo mateix!

Intentava disculparse...

Ell no ho era, l'assassí del marit d'aquella dòna de la bruseteta vermella, nó! Ell era, havia sigut, ocasionalment, el braç executor d'una pretesa justícia... Si la tal justícia no ho era y de la actuació d'ella'n resultava un crim, el crim no podia imputàrseli pas a n'ell! El crim requeya sobre'ls altres!... Es clar, qu'ell havia *matat*... però ¡també *mata*'l butxí!...

Mes, desseguida, 'l cor, parlantli honradament, li destruhía tot el séu especiós artilugi:

Ell no era'l braç executor de rés... Ell era un malvat de lloguer, més malvat com a braç executor que'l mateix cap a qui havia servit. El cap podia estar ofuscat, y, atribuhintse, usurpant y falsejant funcions de justícia, obrar a impulsos d'una passió linsana, sí però, com a tal passió, comprensible. Y'l braç,—ell,—havia obrat a sanchs fredes, cínicament, sense cap ideal propi, sens capficarse ab els agéns—ni pels de qui l'utilisaven, ni pels d'aquells contra qui obrà,—[per un gratat d'argent!

El butxí y tot, li resultava, al compararshi, un funcionari digne y ell se considerava un vil, y tant devia esserho que'ls mateixos que se n'havien servit li consideraven també. Allò que li havien fet fer, ells,—tot y la seva exaltació,—no ho executaven may per sí mateixos.

Y, després de mólt torturarse'l cervell, arribava a una conclusió: la de que, per diferents estils, tan criminals havien sigut els uns com els altres...

Y ¡aquesta, aquesta era la definitiva y exacta!

Un gat de mar, fill de la Costa Brava, de vigia al peu de la campana de proa, distreya la són canturrejant la centenaria cansó empordanesa:

—«*Mariner, bon mariner:
tornàume en terra,
que a mi'ls ayres de la mar
me'n donen pena!*» —

Y el pilot de guarda, a dalt del pont, enllehit, tornava a encendre la pipa.